

CONTRIBUȚIA SOCIETĂȚILOR CULTURALE BRAȘOVENE LA DEZVOLTAREA VIEȚII SPIRITUALE ȘI A CONȘTIINȚEI NAȚIONALE A ROMÂNILOR

1850—1880

DE

MIRCEA BĂLTESCU

și MĂRIUCA TANASIU

Renumitul istoric Constantin C. Giurescu a arătat locul și însemnătatea pe care a avut-o Transilvania în istoria poporului român.¹ El a relevat, că sub raport cultural, Transilvania a adus o contribuție de seamă la dezvoltarea spiritualității și civilizației românești.²

Un capitol important al istoriei culturale a Transilvaniei, este fără îndoială, acela al eforturilor depuse de intelectualii iluminiști ardeleni în secolul al XIX-lea, pentru înființarea unor asociații și societăți culturale, menite să înmănușeze energiile creatoare ale poporului nostru.^{2a}

Societățile culturale înființate în Transilvania, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, au avut un rol important în difuzarea valorilor culturale pe întreg teritoriul patriei, la dezvoltarea vieții spirituale în epoca modernă, la promovarea limbii și literaturii române, a istoriei, a ideilor naționale și de progres.³

¹ Constantin C. Giurescu, *Transilvania în istoria poporului român*, București, Ed. Științifică, 1967, p. 5—7, 102, 125; N. Iorga, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, vol. I—II, București 1915; *Brève histoire de la Transylvanie*, sous la rédaction de C. Daicoviciu et de Miron Constantinescu, Bucarest, Ed. de l'Académie, 1965, p. 273.

² *Ibidem*; detalii pentru mișcarea culturală din Transilvania în răstimpul 1848—1918, vezi V. Curticăpeanu, *Die rumänische Kulturbewegung in der österreichisch-ungarischen Monarchie*, București, Ed. Academiei R.S.R., 1966, p. 10—151.

^{2a} *Cărturari brașoveni*, Brașov, 1972.

³ În această direcție poate fi consultată lucrarea: *Unirea Transilvaniei cu România*, București, Ed. Politică, 1970, p. 390—414; V. Netea și V. Curticăpeanu,

Trebuie să relevăm și militantismul activ al societăților culturale din Transilvania în procesul creșterii și dezvoltării conștiinței naționale a românilor, în formularea drepturilor legitime ale poporului nostru, în cultivarea spiritului de luptă al cărturarilor români pentru emanciparea spirituală a maselor.⁴

Prin programul, activitatea și rezultatele dobândite, societățile culturale înființate la Brașov între anii 1850—1880, au contribuit la opera de reînnoire națională, la luminarea maselor și la o interacțiune puternică a spiritualității românești de o parte și de alta a Carpaților.⁵

Încă din prima jumătate a secolului al XIX-lea, apar la Brașov societăți culturale cu preocupări pentru organizarea culturii naționale și a caracterului ei unitar, contribuind la pregătirea revoluției române de la 1848.⁶

Din inițiativa lui Dinicu Golescu, a luat ființă la Brașov în 1821 „Societatea literară pentru îndrumarea culturală a poporului român“, care avea printre membri săi spirite luminate, interesate în independența și unirea neamului românesc: Iancu Văcărescu, Nicolae Văcărescu, Iordache Golescu, C. Cîmpineanu, Scarlat Rossetti, Ioan Eliade Rădulescu.⁷ Contribuția acestora la înființarea „Societății literare“ la Brașov, constituie un fenomen progresist al epocii; inițiativa lor va influența întreaga activitate culturală din prima jumătate a secolului al XIX-lea pusă în

Contribuția societăților cultural patriotice românești la realizarea unității naționale în „Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.“, nr. 2—3/1968, p. 154—173.

⁴ Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitate națională, 1834—1849*, București, Ed. Acad. R.S.R., 1967, p. IX—X; *Din Istoria Transilvaniei*, vol. II, București, Ed. Acad. R.S.R., 1961, p. 406—408; *Desăvîrșirea unificării statului național român, Unirea Transilvaniei cu vechea Românie*, București, Ed. Acad. R.S.R., 1968, p. 41—48; Ștefan Pascu, *Desăvîrșirea statului național român unitar. Incununare a unei lupte victorioase în „Lupta de clasă“, anul XL VIII, nr. 11/1968*, p. 19; *Unitate și continuitate în istoria poporului român*, București, Ed. Acad. R.S.R., 1968, p. 287—314; A. Răduțiu, P. Teodor, *Ideea de unitate politică a Românilor*, București, Ed. Științifică, 1968, p. 104.

⁵ Problema activității societăților culturale brașovene și a contribuției lor la realizarea unității politice și culturale a poporului român, nu a fost tratată pînă în prezent în vreo lucrare de sinteză, monografie sau studii. S-a stăruit prea puțin asupra contribuției acestor societăți culturale brașovene la dezvoltarea spiritualității românești și educarea națională a românilor din Transilvania. Acest capitol pe care îl tratăm în lucrare, valorifică documentele inedite existente în Arhivele Statului din Brașov și neutilizate pînă în prezent de istorici. În acest capitol ne vom referi la istoricul apariției societăților culturale, preocupările lor pentru dezvoltarea culturii românești, rolul lor în lupta pentru unitatea națională.

⁶ *Istoria României*, vol. III, București, Ed. Acad. R.P.R., 1964, p. 901—903; Emil Micu, *Brașovul și mișcarea revoluționară condusă de Tudor Vladimirescu*, în „Cumidava“, anul II, Brașov, 1968, p. 119—147.

⁷ Constantin Golescu, *Insemnare a călătoriei mele în anii 1824, 1825 și 1826*, ediția Petre V. Haneș, București, 1915, p. VI (prefață).

slujba popularizării unirii Țărilor Române.⁸ Intemeiată sub influența revoluției din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu, „Societatea Literară“, a urmărit sprijinirea învățămîntului românesc, înființarea unei gazete și promovarea literaturii naționale.⁹ În cadrul acestei „Societăți literare“ au colaborat personalități culturale de pe ambele versante ale Carpaților, ele urmărind realizarea unor proiecte și reforme politice, precum și unele probleme ale dezvoltării literaturii românești. Intelectualii brașoveni Ioan Barac și Vasile Pop, au colaborat cu cărturarii din Țara Românească, pentru propășirea culturii românești.¹⁰

Unii membri ai acestei „Societăți literare“, se vor reîntoarce în Țara Românească, unde au ajuns la convigerea că activitatea desfășurată în focarul de cultură românească al Brașovului, poate fi pusă pe baze noi, obiectivele lărgite în funcție de noile condiții existente după 1829. Avînd experiența activității de la Brașov, cărturarii munteni vor pune bazele unei noi societăți culturale românești cu deviza „În unire nădejdea“.¹¹ care va stîrni un fior de înviorare în inima tuturor românilor. Această nouă „Societate literară“, reînființată de Dinicu Golescu și Ioan Eliade Rădulescu în 1827 la București, preconiza dezvoltarea învățămîntului, publicarea unor gazete în limba română, abolirea monopolului tipografic, încurajarea traducerilor și a tipăririi de piese, întemeierea unui teatru național, adică „ieșirea din regimul fanariot prin căi înțelepte sau pentru reînnoirea celor mai importante instituții ale țării“.^{11a} Această societate va prelua o parte din programul celei din 1821, contribuind la pregătirea ideologică a revoluției de la 1848.

Brașovul este vestit și prin crearea în anul 1835 a uneia din cele mai vechi societăți culturale ardelene „Casina română“, care a întruchipat gîndul și fapta românească în trecutul orașului.¹² În cadrul acestei socie-

⁸ Pe baza documentelor întocmite de conducătorii „Societății literare“ din Brașov, intitulate: „Legămînt pentru unire“; „Alt legămînt pentru unire“; „Indemn pentru unire“, rezultă că în cugetarea cărturarilor munteni, era clar conturată ideea unirii Principatelor. În documentul „Indemn pentru unire“, ei spuneau: „Acum românii au tendință de unire mai mult decît altădată... Fiți dar uniți într-o glăsuire, statornici întru toate spre folosul patriei, că voi sînteți patria“. Este un apel înflăcărat adresat tuturor românilor pentru unire încă din anul 1821, Vezi Ioan Eliade Rădulescu, *Echilibrul între antiteze*, vol. I, București, 1916, p. 135—140; Emil Vîrtosu, *Tudor Vladimirescu — glose, fapte și documente noi — (1821)*, București, p. 117—140; Vlad Georgescu, *Mémoires et projets de réformes dans les Principautés roumaines 1769—1830, Répertoire et textes inédits*, Bucarest, Asociație Internațională d'Etudes du Sud-Est Européen. Etudes et documents concernant le Sud-Est Européen, 1970, p. 1—199.

⁹ Cf. Constantin Golescu.

¹⁰ G. Bogdan-Duică, *Ioan Barac*, București, 1933, p. 20—21.

¹¹ V. Netea, V. Curticăpeanu, op. cit., p. 156.

^{11a} George Ivașcu, *Istoria literaturii române*, vol. I, București, Ed. Științifică, 1969, p. 368—369.

¹² I. Colan, *Casina română din Brașov 1835—1935*, Brașov, 1935, p. 10—20; Bartolomeu Baiulescu, *Monografia comunei bisericești greco-ortodoxe române a Sfintei Adormiri din cetatea Brașovului*, Brașov, 1898, p. 7—274.

tăți culturale românești, reprezentanții intelectualității și ai burgheziei în dezvoltare, organizau lecturi literare, conferințe, spectacole de teatru, dezbateri, transmitând în rîndul populației românești idei valoroase, care contribuiau la redeșteptarea națională. De la înființare, „Casina” a constituit un factor de solidaritate al românilor: aici se întâlneau revoluționari de pe întreg cuprinsul teritoriului patriei noastre, spre a pune la cale noi acțiuni pentru obținerea libertății naționale, și a independenței. Înființarea și dezvoltarea activității acestor instituții culturale din Brașov, a fost rezultatul atragerii spre cultură a unor noi categorii sociale interesate în însușirea unor cunoștințe mai înalte, necesare pentru activitatea lor practică, cum au fost negustorii și meseriașii români.¹³

Merită să relevăm și faptul că aceste societăți literare grupau pe cărturarii munteni, moldoveni, ardeleni, ceea ce va avea însemnate implicații pe plan politic și spiritual, posibilitatea de a contribui la ridicarea culturii naționale cu puteri unite.^{13a}

Revoluția burghezo-democratică de la 1848 din Transilvania, a pus din nou în discuție problemele culturii naționale la nivelul cerințelor epocii, acest eveniment istoric determinînd ca în anii următori să se depună eforturi pentru întemeierea unor noi societăți și institute de cultură națională, cu o problematică mai largă, menite să reliefeze ideile populului.

Ideile revoluției de la 1848, privind problemele culturii naționale, ca știința, arta, învățămîntul să devină bunuri comune ale întregii națiuni, vor rodi în anii următori, prin activitatea rodnică desfășurată și de către cărturarii brașoveni.^{13b}

În climatul determinat de revoluția de la 1848, vor apărea reuniuni și asociații ale femeilor din Transilvania, care vor contribui la progresul culturii, la educația națională, vor dezvolta interesul pentru activități practice.

¹³ N. G. V. Gologan, *Cercetări privitoare la trecutul comerțului românesc din Brașov*, București, 1928, p. 55—72; C. Lacea, *Contribuții la cunoașterea trecutului și educației vechilor negustori și meseriași brașoveni*, Brașov, 1943, p. 1—80; I. Podea, *Manografia Județului Brașov*, Brașov, 1938, p. 289—291; *Brașovul în 15 dimensiuni*, Brașov, 1968, p. 5—181.

^{13a} George Em. Marica, Iosif Hayós, Călina Mare și Constantin Rusu, *Ideologia generației române de la 1848 din Transilvania*, București, Ed. Politică, 1968, p. 10—40; Paul Cornea și Mihai Zamfir, *Gîndirea românească în epoca pașoptistă (1830—1860)*, București, Ed. pt. literatură, 1969, p. 5—41, L. Botezan și M. Roșca, *Contribuții la problema premizelor sociale ale mișcărilor revoluționare de la 1848 pe teritoriul țării noastre*, în „Acta Musei Napocensis”, anul II 1965, p. 435—462.

^{13b} V. Netea, *Cu privire la poziția democraților burghezi și a democraților revoluționari din Transilvania în 1848*, în „Studii”, tom 18, nr. 3/1965, p. 596; S. Dragomir, *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în 1848—1849*, vol. I—III și V, Sibiu—Cluj, 1944—1946; Fr. Killien, *Brașovul în preajma revoluției de la 1848*, în „Studii și articole de istorie”, I (1956), p. 172—187; Alex. Bărbat, *Dezvoltarea și decăderea ultimei grupări de negustori de intermediere a Brașovului în secolul al XIX-lea*, în „Studii” anul XVI,

La Brașov, unul din centrele cele mai importante ale Transilvaniei, apare încă din 1850 „Reuniunea femeilor române“, întemeiată cu scopul de a strânge ajutoare materiale pentru fetițele orfane în urma evenimentelor revoluționare din anii 1848—1849.¹⁴

Mediul cultural înaintat al Brașovului, a favorizat și de data aceasta apariția unei societăți cu scop cultural, care să deservească interesele întregului popor român, să exprime idealul național. Intemeierea „Reuniunii femeilor române“, a pornit de la necesitatea obiectivă a emancipării culturale a femeilor, pentru atragerea lor la mișcarea de eliberare națională și pentru educarea tinerelor fete provenite din popor.¹⁵

Vorbind astăzi despre „Reuniunea femeilor române“, putem afirma pe baza surselor documentare depistate, că ea a fost prima instituție de acest gen din țara noastră, care s-a ocupat de probleme școlare, filantropice, de atragerea femeilor la viața națională și politică, reprezentând un important factor de cooperare și în același timp un for de cultură. Evident că prin activitatea sa, ea a constituit un puternic mijloc de solidaritate românească pe linie feminină în sprijinul acțiunii naționale, a cimentat legăturile femeilor din toate categoriile sociale și din toate colțurile țării.¹⁶

În mod cert, formele de activitate ale „Reuniunii: serbările, înțîlnirile, conferințele, adunările generale, lecturile literare, învățămîntul pentru fete, au constituit un prilej de afirmare a populației din Brașov în fața reprezentanților autorităților austriece, a celorlalte naționalități,

nr. 4/1963, p. 921—940; V. Maciu, *Caracterul unitar al revoluției din 1848 în Țările Române*, în „Studii“, anul XXI, nr. 5/1968, p. 821—842; R. Pantazi, *Ideologia revoluției de la 1848 în Țările Române. Precizări cu privire la pozițiile și curentele ideologice și la raportul ideologie-cultură*, în *Curente și orientări în istoria filozofiei românești*, București, 1967, p. 5—44; Ion Șendrulescu, *Lupta revoluționarilor români pentru unitate în perioada 1849—1853*, în *Unitate și continuitate în istoria poporului român*, București, Ed. Acad. R.S.R., 1968, p. 223—236.

¹⁴ V. Curticăpeanu, *Mișcarea culturală românească pentru unirea din 1918*, București, Ed. Științifică, 1968, p. 37.

¹⁵ În general istoricii care se ocupă de întemeierea „Reuniunii femeilor române“ din Brașov, nu subliniază adevăratul scop pentru care s-a creat această organizație, bogata ei activitate culturală desfășurată, menționînd doar că această instituție se limita la strîngerea de ajutoare pentru fetițele orfane, rămase în urma evenimentelor din 1848—1849. Cercetînd arhiva „Reuniunii femeilor române“ din Brașov, aflată la Arhivele Statului, am putut constata preocupările ei multiple culturale, care nu sînt evidențiate în unele studii privind mișcarea culturală românească. O primă descriere detaliată a istoricului reuniunii, o face Mircea Băltescu, *Contribuții la istoricul „Reuniunii femeilor române“ din Brașov* în „Culegere de studii și cercetări a Muzeului regional Brașov“, anul I, Brașov, 1967, p. 191—211.

¹⁶ „Carpații“, anul VI, nr. 339 din 8 septembrie 1926, p. 1; Mircea Băltescu, *op. cit.*, p. 193.

pentru difuzarea valorilor culturale. Intensitatea acestor forme de activitate, a fost în funcție de interesul acordat în diferitele etape ale acestei instituții, de către Comitetul de conducere, de efortul colectiv al intelectualilor brașoveni. Pe această cale se cuvine să arătăm că manifestările culturale ale „Reuniunii”, mascau adevăratele țeluri ale exponenților luminați ai poporului, deșteptarea națională a femeilor, ca prin ele să fie educat tineretul să lupte pentru o viață socială, politică liberă, să prețuiască comorile culturii românești.

Condițiile istorice în care s-a întemeiat „Reuniunea femeilor române”, au fost deosebit de grele, datorită absolutismului austriac, instaurat după 1848, caracterizat printr-o reacțiune puternică îndreptată împotriva oricăror tendințe de afirmare a luptei național-politice și culturale. Tocmai în aceasta constă meritul fondatorilor „Reuniunii”, că au reușit în condițiile unei cenzuri severe, a intensificării opresiunii naționale și sociale, să creeze o societate închinată luptei pentru instruirea și educarea femeilor, luminării lor, unul din obiectivele de luptă ale pașoptiștilor.

Ideea înființării „Reuniunii femeilor române” din Brașov, o are cărturarul și patriotul Iacob Mureșianu, alături de Aaron Florian, Ioan Maiorescu, care se aflau la Brașov, la sfârșitul anului 1849, depunând o activitate deosebită pentru această cauză nobilă.¹⁷ Într-una din consfăturile celor trei intelectuali ardeleni, se ivește problema orfanilor rămași de la părinții căzuți în revoluția din 1848—1849 și așa se naște ideea, ca spre alinarea soartei acelor să se înființeze o „Reuniune” de femei, pentru că, observa Aaron Florian: „... Să știți voi că sub firma bărbaților nu vom fi suferiți a întreprinde nimic”.¹⁸

Agnes Dușoiu, președinta „Reuniunii femeilor române”, între anii 1888—1904, referindu-se la rolul jucat de Iacob Mureșianu la întemeierea acestei societăți culturale, declara în 1902: „Iacob Mureșianu la a cărui îndemn și sfătuire a lucrat Maria Nicolau, nu este necunoscut la noi românii. Știm cu toții că el și-a ocupat locul său onorific între cei dintii, care au conlucrat aici în Brașov pentru binele neamului, înainte și după 1848 și a căror stăruințe și fapte au contribuit la lustrul epocii mărețe a românismului redeșteptat. Trebuie să ne întrebăm cum a ajuns Iacob Mureșianu să fie sfătuitorul femeilor române din Brașov? Prin activitatea sa ca profesor și pedagog distins pe vremurile acelea, Iacob Mureșianu devenise la finea anului 1849, un factor social între românii din Brașov, alături de Ioan Popazu, George Barițiu, Andrei Mureșianu”.¹⁹

Este de remarcat că înainte de a se fi constituit „Reuniunea femeilor române”, fondatorii ei au simțit nevoia unei consultări cât mai largi

¹⁷ *Arhivele Statului Brașov*, fond: „Reuniunea femeilor române” 1299/5461; Iacob Mureșianu (1812—1887), *Album Comemorativ*, de A.A.M., Brașov, 1913, p. 18—22, 65.

¹⁸ „Transilvania”, anul II, nr. 1 din 1 ianuarie 1870, p. 23.

¹⁹ *Raport despre Festivitățile Jubileului Semicentenar al „Reuniunii femeilor române” din Brașov și Istoricul „Reuniunii”*, Brașov, 1902, p. 11—13.

pentru a-și precizia obiectivele și formele ei de activitate, pentru a-i da un conținut și o structură corespunzătoare, condițiilor existente în Transilvania în perioada absolutismului habsburgic. Intelectualii brașoveni, Iacob Mureșianu, Ioan Popazu, Andrei Mureșianu, George Barițiu, au găsit calea de a crea un așezământ cultural, prin care să antreneze în jurul ideii naționale, a culturii, femeile române, pentru a le educa în spirit patriotic, pentru a le face să înțeleagă că trebuie să fie receptive la valorile spirituale, pentru ca la rândul lor să cultive sentimentul național la tînăra generație. Cu multă claritate a definit Iacob Mureșianu țelurile acestei reuniuni, formele ei de activitate cultural-naționale; într-o apreciere pe care a făcut-o asupra semnificației întemeierii acestei societăți: „Gazeta Transilvaniei” și „Foaia pentru minte, inimă și literatură”, sînt martore că spiritul de reuniune a puterilor pentru înlesnirea înălțării în cultura poporului român, a fost nutrită și la timpul său resuscitată de nenumărate ori în sinul publicului român, ba premergerea cu exemplu încă n-a lipsit din parte-ne, înființînd „Reuniunea femeilor române”, spre ajutorul creșterii fetițelor române orfane în Brașov, care îndată după revoluțiunea din anul 1848 își luă începutul. Cu scoaterea la viață a acestei „Reuniuni” se vîna deodată și scopul de a îndemna și a atrage de partea bărbătească a națiunii române, oriunde s-ar afla cu locuința, la asemenea asociațiuni de tot felul și aceasta s-a făcut cu tot felul de provocări repetate între marginile națiunii dincoace și dincolo de Carpați, numai sub numele de român fără deosebire confesională atît între femei cît și între bărbați români. Această concordie asociativă a fost de repetate ori propusă și recomandată ca cea mai necesară, numai unica și singura condițiune de a se putea înălța și românul prin consfătuiri comune între sine la o activitate cît mai puternică și prin ea la cultură, glorie și mărire.²⁰

La întemeierea noului așezământ național feminin din Brașov, un aport substanțial l-a adus Maria Nicolau, frunțașă a vieții publice brașovene și prima președintă a „Reuniunii”.²¹ După mai multe consfătuiri pe care Maria Nicolau le-a avut cu cărturarii brașoveni, a lansat un apel la 15 decembrie 1849, femeilor române: „Suspînînd dimpreună cu toate surorile noastre pentru jertfele suferite în bătaia trecută, se cade să punem o jertfă pe altarul națiunii. Trebuie să dăm dovezi la lume că bărbații noștri care au făcut atîtea jertfe pentru națiune, au de-a dreapta soții vrednice. Să dăm dovezi la națiunile străine că clasa cea mai cultivată a doamnelor române cunoaște și simpte cu bărbații ei, trebuințele națiunii. Vrem a fonda o Asociație sau Reuniune de dame române după pilda altor doamne europene, cu scopul nu numai de a ocroti fetițele orfane și sărace, dar cugetul nostru este de a înființa școli pentru o mai

²⁰ *Album comemorativ...*, p. 23—26; „Gazeta Transilvaniei” anul LXXXIX, nr. 93, din 8 septembrie 1926, p. 1.

²¹ *Album comemorativ...*, p. 23—25; *Raport despre Festivitățile Jubileului Semicentenar...*, p. 11—13.

solidă creștere a fetițelor noastre. Și femeia a dorit să se ocupe de viitorul neamului, de destinele, de gloria lui și văzînd steaua răsărită la lumină, a cărei venire pe pămînt atîtea secole așteaptă în deșert deosebita noastră națiune română, a găsit și în sufletul nostru fîntina aceea morală, adică simțul trebuinței unei alte vieți preținse peste ocupațiunile casnice”.²²

Apelul Mariei Nicolau, care deschidea perspectivele unei opere de răspîndire a științei de carte, a culturii, a cunoștințelor în mijlocul femeilor, a fost primit cu entuziasm și însuflețire de către doamnele române din Brașov și întreaga lume spirituală a Transilvaniei. Există informații că imediat după publicarea apelului, reprezentante de seamă ale vieții publice și culturale brașovene, s-au adunat în casa Mariei Nicolau, unde în urma unor dezbateri au pus în circulație o listă de subscripție începută cu cei 15 florini ai primei președintă a „Reuniunii”, pentru a obține ajutoarele necesare creșterii fetițelor orfane.²³

Latura instructivă a scopului „Reuniunii”, a făcut ca peste 80 de femei române din Brașov, cu conștiința unei nobile îndatoriri patriotice, să se înscrie imediat, contribuind cu sume considerabile pe lista de subscripție.

Telurile „Reuniunii” au reunit generația cultă a Brașovului, convinsă de necesitatea dezvoltării culturii naționale și a pregătirii poporului pentru eliberarea de sub dominația străină, acționînd pe planul educației și al înălțării sentimentelor.²⁴

După ce s-au pus bazele „Reuniunii femeilor române”, la 10 februarie 1850 este trimisă o petițiune guvernului Transilvaniei, prin care se cerea de către comitetul de inițiativă în frunte cu Maria Nicolau, să se aprobe înființarea acestei instituții pentru a afla starea și numărul orfanilor, ai căror părinți au murit în revoluție și a contribui la ajutorarea și educația lor.²⁵

Intrucît organizatoarele „Reuniunii” vroiau să antreneze în jurul acestui așezămînt național cît mai multe femei din toate paturile societății, pentru a le da încredere în forțele lor, urmărind o arie largă de răspîndire în tot cuprinsul Transilvaniei; pentru a depăși restricțiile impuse, ele au cerut guvernatorului Transilvaniei, Ludwig Wohlgemuth, să le aprobe această organizație numai cu caracter filantropic.²⁶ Demersurile făcute, intervenția la forurile de conducere ale Transilvaniei, tactica folosită, a făcut ca la 19 martie 1850, să se încuviințeze verbal aprobarea

²² *Raportul Jubiliar al Comitetului „Reuniunii femeilor române” din Brașov, 1851—1926, 75 de ani de la înființare*. Brașov 1928, p. 11.

²³ *Computu Publicu alu Fondului „Reuniunii femeilor române” spre ajutoriul creșterii fetițelor orfane Brașov, 1857*, p. 1—3; 67—71; 73—76.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ „Carpații” anul VI, nr. 339 din 8 septembrie 1926, p. 8; *Raport despre Festivitățile Jubileului Semicentenar...*, p. 11—23.

²⁶ *Ibidem*.

pentru constituirea „Reuniunii femeilor române” din Brașov, cu condiția prezentării statutelor.²⁷

Prima adunare generală a „Reuniunii femeilor române” s-a ținut la 24 martie 1850 sub președenția Mariei Nicolau, la care au participat 43 de femei reprezentante ale burgheziei și intelectualității române.²⁸ Adunarea generală este deschisă de Maria Nicolau, care subliniază în cuvîntarea ținută scopul reuniunii: „Indatorirea tuturor femeilor române în creșterea fetițelor române este de a ajuta după putință orfanele martirilor din revoluția 1848—1849.”²⁹ Adunarea generală a hotărît prin vot secret constituirea unui comitet din 12 membre³⁰, iar ca președintă a fost aleasă Maria Nicolau, care se bucura de mult prestigiu și autoritate.³¹

Putem afirma că așa s-au pus bazele la 24 martie 1850, unei organizații național-culturale a femeilor din Transilvania, care a avut strînse legături cu reprezentanții mișcării naționale din Transilvania și din vechea Românie, ea constituind un suport serios pentru femeile române prin educația economică, socială și culturală pe care o făcea acestora.

Proiectul de statute al „Reuniunii”, citit în adunarea generală, este dezbătut apoi în prima ședință de comitet din 28 martie 1850, unde se fac propuneri de îmbunătățire și se hotărăște trimiterea lor guvernului Transilvaniei.

Fondatoarele „Reuniunii” au fost de la început hotărîte să depună o muncă perseverentă, pricepută și devotată, pentru ridicarea culturală a păturilor nevoiașе din comunele și satele Transilvaniei, luminarea femeilor, crearea unui învățămînt pentru fetele din popor, deziderate care demonstrează înalta lor conștiință și pasiunea lor pentru cultivarea sentimentelor naționale. Aceste deziderate rezultă și din primul paragraf al statutelor „Reuniunii”, trimise spre aprobarea guvernului Transilvaniei: „Noi subsemnatele, cugetînd la tristește urmări ce rezelul civil le-au lăsat

²⁷ *Ibidem*; în scopul obținerii aprobării pentru înființarea reuniunii, membrele comitetului de inițiativă și mai ales Maria Nicolau s-au adresat soției guvernatorului Transilvaniei, Sofia Wohlgemuth, care era cultă și distinsă, înțelega necesitatea dezvoltării culturii fiecărui popor, cerîndu-i sprijinul. În scrisoarea trimisă de Maria Nicolau către Sofia Wohlgemuth, se accentua caracterul ei filantropic, fără să se pomenească faptul că terenul principal de luptă va fi cel al culturii naționale. Detalii pentru această problemă, vezi: *Computu publicu*... p.72—73; „Carpații”, anul VI, nr. 339 din 8 septembrie 1926, p. 8; Mircea Băltescu, *op. cit.*, p. 195.

²⁸ *Arhivele Statului Brașov*, fond: „Reuniunea femeilor române”, 8/4142.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ Primul comitet al „Reuniunii femeilor române” ales în adunarea generală din 24 martie, era format din soțiile unor intelectuali cu nume ilustru în viața politică și culturală ardeleană: Maria Nicolau, Ana Orghidan, Agnes Ghenovici, Zoița Iuga, Zoița Ciurcu, Caterina Pop, Zoița Petric, Zoița Dima, Paraschiva Teclu, Stana Corbu, Maria Steriu, Luiza Ciurcu. Trebuie să menționăm că membrele comitetului desfășurau o activitate nobilă și dezinteresată, fără să fie remunerate. *Arhivele Statului Brașov*, fond: „Reuniunea femeilor române”, 20/4154; *Ibidem*, 1299/5461; *Raport despre Festivitățile Jubileului Semicentenar*..., p. 11—23.

³¹ *Arhivele Statului Brașov*, fond: „Reuniunea femeilor române” 1299/5461.

mai virtos în Transilvania, privind la mulțimea orfanilor români ai căror părinți au căzut prin furia răzbelului trecut și știind că națiunea noastră este cea mai lipsită de așezăminte binefăcătoare, ținând apoi și la nobilul țel de a putea mijloci o creștere mai solidă și mai potrivită cu timpul de față, pentru partea femeiască mai scăpătată, ne-am unit într-o societate cu scop de a ajuta după putință creșterea fetițelor române mai sărace și mai întâi a acelor, care au devenit orfane prin moartea în bătaie sau omorul amînduror părinților în decursul rezelului civil din anii 1848—1849.³²

Statutele „Reuniunii femeilor române” au fost aprobate la 21 octombrie 1850³³ de către guvernul Transilvaniei, ceea ce a constituit un pas important în dezvoltarea activității ei și a relațiilor spirituale din Transilvania, ea fiind prima asociație românească care a luat ființă după 1850 cu autorizația autorităților austriece. Pe măsura adîncirii formelor ei de activitate și a structurii organizatorice, această instituție va pune tot mai mult accent pe manifestări cu caracter politic, împotriva politicii de deznaționalizare a românilor, pentru organizarea rezistenței în fața oprimării naționale.

În adunarea generală din 10 noiembrie 1850, se iau în discuție problemele legate de aprobarea statutelor de către guvern, lărgirea activității ei, creșterea numărului de membri și lansarea unui apel pentru a aduce la cunoștința tuturor scopurile umanitare care se urmăresc de „Reuniune”.³⁴

Intențiile precise pe plan cultural și chiar politic ale „Reuniunii” sînt evidente în apelul lansat la 20 decembrie 1850 după aprobarea statutelor de către guvern, și difuzat pretutindeni în ținuturile locuite de români.³⁵ Acest apel intitulat „Adresare către femeile cele mai iubitoare de omenire”³⁶, sintetiza obiectivul imediat: colectarea sumelor de bani de către femeile române, arătîndu-se că: „Spre a putea conlucra la scopul „Reuniunii” cu mai mare înlesnire, vă rugăm să faceți adunare de femei române din jur și să întemeiați un colectiv filial care să conștea din 4

³² *Computu publicu...*, p. 79—86; „Gazeta Transilvaniei” anul LXXXIX, nr. 93 din 8 septembrie 1926, p. 1.

³³ *Arhivele Statului Brașov*, fond: „Reuniunea femeilor române”, 23/4157; Comitetul „Reuniunii” a lansat un apel cerînd sprijin și dragoste față de educarea tinerelor fete orfane din partea tuturor românilor: „Ajutoarele se pot trimite în bani sau odată pentru totdeauna, sau pe fiecare an, cu păstrarea dreptului de membru activ al „Reuniunii”, sau în naturale, cum: bucate, fin, vite etc., ori veșminte, ori printr-o producție teatrală, sau baluri făcute în folosul săracelor, ori prin vinderea unui lucru cu loterie, cărți de învățătură, sau făcînd vreo fundație pentru vreo învățătoare la institutele ce se vor înființa în părți deosebite locuite de români, sau făcînd vreun stipendiu cu care să se poate crește și întreține vreo orfelină la institutele mai înalte de fete, pentru a putea fi învățătoare la școala română de fete”.

³⁴ „Gazeta Transilvaniei”, nr. 29 din 6 noiembrie 1850, p. 2;

³⁵ *Computu publicu...*, p. 75—78; „Gazeta Transilvaniei”, anul LXXXIX din 8 septembrie 1926, nr. 93, p. 1—2.

³⁶ *Arhivele Statului Brașov*, fond: „Reuniunea femeilor române”, 23/4157.

membre, o președintă, o casiereasă și o secretăreasă care să împrötocoleze colectele făcute și să îndemne în jurul său la acest scop, împărtășindu-ne toate rezultatele domeniilor sale”.³⁷

Cerințele societății, principiile umanitare care călăuzeau pe conducătoarele acesteia, ancorarea intelectualității în lupta pentru progres și libertate națională, dezvoltarea mișcării feministe în Europa, sînt pregnant ilustrate de Maria Nicolau, președinta „Reuniunii”, în cele scrise în încheierea apelului: „Noi mamele, sîntem talpa și fîntina vieții sociale. Prin laptele nostru se nutresc regii și șerbii, principii și cerșetorii, copiii și supușii. Și, o! Cît de mult depinde fericirea națiunei și a statului de la buna creștere casnică, care cu toate că natura ni-o asemănat în inima noastră de religie, ea a dat o direcțiune socială între noi, ea totuși după cerințele veacului de acum așteaptă o mai mare perfecțiune care pentru partea cea mai scăpătată în mijlocul națiunii noastre însă acum a fost cu totul neposibilă.”³⁸

Acest apel a avut un larg ecou în toate provinciile românești, pre-tutindenii s-au făcut colecte și s-au trimis importante sume de bani pentru fondul „Reuniunii”, scrisori înflăcărâte cu conținut patriotic, s-a popularizat în presă semnificația întemeierii și activității naționale.³⁹

Pictorița și distinsa cărturară brașoveană, Elena Mureșianu, în discursul festiv rostit la 30 ianuarie 1901, cu prilejul jubileului de 50 de ani, sublinia că „Reuniunea femeilor române” din Brașov, a inițiat acțiuni la care au luat parte români și românce de pe toate meleagurile patriei noastre, ceea ce a contribuit la folosirea unor forme și mijloace de luptă pentru realizarea unității naționale. „... ea nu a fost o însoțire locală brașoveană, ci a fost înființată pentru toți românii cu menirea de a fi fost pentru toți un izvor de sprijin reciproc și de iubire frățească”.⁴⁰ Indiscutabil, înființarea „Reuniunii femeilor române” și întreaga sa activitate, se înscrie pe linia transpunerii în viață a concepțiilor progresiste și înaintate despre rolul femeii în societate, despre participarea ei la viața politică și națională, despre necesitatea organizării pentru apărarea drepturilor și intereselor legitime, susținute cu căldură de către militanții cei mai de seamă ai spiritualității brașovene. Pe lîngă latura pozitivă enunțată de noi, în cuprinsul lucrării, pe tărîmul vieții cultural-na-

³⁷ *Ibidem.*

³⁸ *Ibidem.*

³⁹ În această direcție vrem să indicăm cîteva surse, care arată modul cum a fost primit apelul de către întregul popor român, fondurile colectate pentru „Reuniunea femeilor române” din Brașov, adeviziunea unor reprezentante alese ale diferitelor pături sociale din Transilvania: *Computu Publicu...*, p. 114—115, 117, 128—129, 131—132; *Arhiva Mureșenilor*, nr. 9838, 9068, 9069, 1018; „Gazeta Transilvaniei”, anul LXXXIX, nr. 93 din 8 septembrie 1926, p. 1; „Carpații”, anul VI, nr. 93 din 8 septembrie 1926, p. 1; „Carpații”, anul VI, nr. 339 din 8 septembrie 1926, p. 8—9; Mircea Băltescu, *op. cit.*, p. 199—200.

⁴⁰ „Carpații”, anul VI, nr. 339 din 8 septembrie 1926, p. 9—10; „Gazeta Transilvaniei”, anul LXXXIX, nr. 93 din 1926, p. 1—2; *Raport despre Festivitățile Jubileului Semicentenar...*, p. 20.

ționale românești, trebuie să subliniem că această organizație nu a cuprins în programul său cerințe de ordin social, referitoare și la eliberarea națională și la eliberarea socială a poporului român. Lipsa din statutele „Reuniunii” și din programul său a prevederilor privind rezolvarea celor mai arzătoare cerințe ale maselor largi pe plan social, reflectă apartenența fondatorilor, a membrilor din comitet, a colaboratorilor principali și anume, ei fiind reprezentanți ai burgheziei și intelectualității române animați de idei liberale.

Dacă pe planul aspirațiilor care caracterizau mișcarea națională românească, năzuința spre desăvârșirea unității statale, „Reuniunea femeilor române”, și-a adus cu vigoare o contribuție de preț în domeniul luptei democratice și pentru dreptate socială, aportul ei este cu totul neînsemnat.

Analiza activității și gamei largi de forme folosite între anii 1850—1880, a fost făcută în studiul citat de noi în cuprinsul acestei părți a lucrării⁴¹ și nu vom mai sublinia aceste aspecte, oprindu-ne asupra unei laturi netratate pînă în prezent și anume contribuția adusă de „Reuniune” la dezvoltarea învățămîntului românesc pentru fete.

Cu mult înaintea înființării „Reuniunii”, în presa românească din Transilvania, mai ales în foile de la Brașov, cu ocazia diferitelor întruniri sau întîlniri, s-a cerut întemeierea unor forme de învățămînt pentru pregătirea fetelor provenite din popor, care să asigure propășirea satului și să dea minimul de cunoștințe populației feminine.

Mulți oameni de cultură brașoveni au arătat necesitatea înființării unor școli, pentru educarea fetițelor sărace, care, pe lîngă însușirea unor cunoștințe teoretice să capete și unele deprinderi casnice, prin ele să se asigure instrucțiunea publică.

Cu toată seriozitatea și importanța cuvenită unei asemenea acțiuni de interes național și cultural, la adunarea generală din 9/21 octombrie 1851 a „Reuniunii femeilor române”, se ia în discuție proiectul de înființare a unei școli mai înalte de fete. În cadrul dezbaterilor pe marginea acestei probleme, se arată că menirea unei asemenea școli era să pregătească fetele cu toate cunoștințele necesare de economia casei, ca să poată fi în stare prin învățătura primită să-și înlesnească traiul vieții.⁴²

În vederea organizării acestei școli, s-a propus aducerea unei profesoare cu studii pedagogice, care să știe ce se pretinde la clasele mai înalte și să rezolve toate cerințele care se impuneau în educarea fetițelor, să pregătească tinerele din popor, destoinice, harnice și cu dragoste de patrie.

⁴¹ *Arhivele Statului Brașov*, fond: „Reuniunea femeilor române”, 236/4369; adunarea generală s-a ținut în casa Mariei Nicolau din Brașov, luîndu-se în discuție activitatea comitetului pe anul 1851.

⁴² *Ibidem*.

Adunarea generală a hotărît constituirea unei comisii, care să pregătească întemeierea școlii și realizarea dezideratelor formulate de membrele „Reuniunii”.⁴³

Luptînd cu mari greutăți, „Reuniunea femeilor române” reușește de abia în 1855 să realizeze dezideratele legate de înființarea unor școli pentru orfane și fetele sărace. Pe această linie se înscrie hotărîrea adoptată în ședința de comitet din 6 martie 1855, ca din fondurile strînse pînă atunci să se înființeze două școli de lucru pentru fete, una la Brașov și alta la Blaj.⁴⁴ Statutele „Reuniunii” din Brașov, nu prevedeau înființarea de școli, de aceea se ia hotărîrea în acea ședință de comitet ca ele să fie modificate, completîndu-se atribuțiile și obiectivele societății cu: ... sprijinirea educației și instrucțiunii orfanelor române sărace, prin ridicarea de școli de fete”.⁴⁵

Pentru a putea răspunde nevoii imediate de pregătire școlară a orfanelor, în 24 aprilie 1855, se deschide la Brașov o școală de lucru cu 13 eleve.⁴⁶

Răspunzînd strădaniilor depuse de cărturarii români, de comitetul „Reuniunii femeilor române”, pentru a crea mici citadele ale renașterii naționale. În iulie 1855, Eforia școalelor române din Brașov, pune la dispoziția Școalei de lucru pentru fetele orfane „...încăperile trebuincioase, curate și încălzite”.⁴⁷

Inițiativa „Reuniunii femeilor române” privind dezvoltarea învățămîntului românesc pentru fete, prin înființarea Școlii de lucru, se realizează în anul 1855.

Dînd glas cerințelor exprimate de fondatoarele „Reuniunii”, pentru a se înființa școli, în adunarea generală din 7/19 noiembrie 1859 se stabilește definitiv modificarea adusă statutelor privind contribuția organizației feministe din Brașov la dezvoltarea învățămîntului și se adoptă un plan de învățămînt pentru școlile înființate.⁴⁸

Guvernul Transilvaniei aprobă la 27 noiembrie 1860, modificarea statutelor și planurile de învățămînt pentru școlile „Reuniunii femeilor române”, ceea ce va spori rolul ei în procesul înălțării și dezvoltării națiunii române din Transilvania, în scopul formării, educării și instruirii tinereleor fete studioase dar lipsite de mijloace.⁴⁹

Pe lîngă școala primară cu trei clase de fete existentă în Brașov, „Reuniunea femeilor române”, în colaborare cu Eforia școlară, hotărîsc să

⁴³ *Ibidem*; din Comisia constituită au făcut parte Sevastia Iacob Mureșianu, Ecaterina Simeon, Maria David, Suzana Popovici, Maria Nicolau-Pădure.

⁴⁴ *Jubileul de 50 de ani al școalei (1886—1936), „Reuniunea femeilor române”. Liceul industrial Brașov, 1936, p. 9.*

⁴⁵ *Ibidem*, 438/4593.

⁴⁶ *Arhivele Stat. Brașov*, fond: „Reuniunea femeilor române”, 1334/5461.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ *Ibidem*.

înființeze clasa a IV-a, profesorii urmînd să fie plătiți dintr-o subvenție acordată de 500 și apoi de 800 florini anual.⁵⁰

Planul de învățămînt pentru această clasă, prevedea predarea unor cunoștințe teoretice mai înalte, învățarea lucrului de mînă și a unor discipline noi.⁵¹ Cursul de lucru de mînă și la clasa a IV-a, a fost condus de învățătoarea Maria Petrescu, iar disciplinele teoretice erau predate de doi profesori de la Liceul românesc din Brașov, Ștefan Iosif și Iosif Vasile Oroianu, cunoscuți prin activitatea lor pedagogică, patriotică și națională.⁵²

Scopul înființării clasei a IV-a, era de a face pe eleve să înțeleagă mai bine principiile și normele morale, a le înzestra cu cunoștințe mai temeinice cerute de epoca respectivă, de a le deprinde cu munca necesară în gospodărie, de a crea obiecte utile și folositoare pentru familie, oferind tinerelor fete mijloace de a trăi cinstit, onest, modest, de a sluji poporul, familia și societatea.⁵³

Concomitent se înființează școli la Blaj și Sibiu cu același profil, susținute din fondurile „Reuniunii”. ceea ce arată extinderea activității în diferitele centre ale Transilvaniei, a preocupării lor pentru cuprinderea unui număr cît mai mare de fete în aceste instituții școlare. Pînă în 1883, aceste școli au fost subvenționate cu 1200 florini anual, în ele învățînd peste 100 de fete, ceea ce însemna desigur mult în condițiile asupririi naționale și sociale din Transilvania. Instituțiile de învățămînt create de „Reuniunea femeilor române”, au avut un rol hotărîtor în deșteptarea interesului pentru dezvoltarea învățămîntului românesc, unde învățau mai ales fetele, cultivînd la acestea cunoștințe de istorie națională, geografie, aritmetică, norme de conduită morală, cu serioase implicații pe terenul emancipării poporului.

Prin plecarea profesorului Ștefan Iosif, pentru continuarea studiilor în străinătate, în locul lui este numit în anul 1863 la clasa a IV-a Ioan Meșotă, pedagog și istoric vestit, renumit dascăl și om de cultură, autor de

⁵⁰ *Ibidem*, 798/4952.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² *Jubileul de 50 de ani al școlii...*, p. 9; *Raport despre Festivitățile Jubileului Semicentenar...*, p. 16—17.

⁵³ Arhivele Statului Brașov, fond „Reuniunea femeilor române”, 798/4952; în planul de învățămînt erau prevăzute ca obiecte: lucru de mînă, bucătăria, cultura legumelor, curățitul în casă, religia, datoria mamelor de familie, continuarea gramaticii limbii române și germane, cunoștințe mai întinse de istorie și geografie, în deosebi a Austriei și a Transilvaniei, elemente de istorie naturală și fizică populară, aritmetica din mîntre și cifre pînă la regula de trei simple, ținerea socotelilor. După cum se observă din acest plan, se pune accent pe educația patriotică a elevilor, pe însușirea unor deprinderi practice și a unei formații științifice; se prevedea ca în clasa a IV-a să se primească absolventele clasei a III-a de orice confesiune, sau cele care vor putea demonstra că au aceleași cunoștințe cu cele care au absolvit. Fetițele sărace și cele orfane recomandate de „Reuniune” erau scutite de taxa stabilită.

manuale și studii istorice.⁵⁴ Ioan Meșotă care va deveni și secretarul „Reuniunii” între anii 1865—1866, va aduce o contribuție de preț datorită experienței și competenței sale, la ridicarea calității învățămîntului în școlile de fete create, precum și în înființarea de noi institute școlare în diferite centre ale Transilvaniei.⁵⁵

Extinderea activității „Reuniunii femeilor române” din Brașov în domeniul școlar, amplifică atribuțiile sale și lărgeste preocupările culturale, necesitînd o cooperare mai intensă cu intelectualii din Brașov. În acest sens adunarea generală din anul 1864, pe baza statutelor modificate ale „Reuniunii”, alege cîțiva sfătuitori din cei mai vestiți cărturari brașoveni, care să orienteze organizația spre lărgirea formelor de activitate, în direcția cerută de viața națională românească. Acești sfătuitori sau bărbați de încredere, au fost George Barițiu, Ioan G. Ioan, Iacob Mureșianu, Damian Datcu.⁵⁶

Un merit deosebit al „Reuniunii femeilor române” din Brașov, constă și în faptul că și-a dedicat marea parte a eforturilor, încercărilor fructuoase de a înființa nu numai școli de fete, ci și de a face cunoscute și înțelese noile metode ale pedagogiei moderne, de a răspîndi ideile pedagogice, ce cîștigau teren în gîndirea și practica școlară, de pregătire a cadrelor didactice pentru aceste forme de învățămînt. Aceste tendințe progresiste și pozitive rezultă și din raportul prezentat la adunarea din 7/19 noiembrie 1865 de Anastasia Datcu, președinta „Reuniunii”: „Să ne îngrijim cu toate puterile pentru această „Reuniune”, cu atît mai vîrtos cît în țările locuite de români, se face neasemănat mai puțin pentru învățămîntul sexului femeiesc, decît pentru a celui bărbătesc, cînd tocmai din contră interesul drept înțeles și viitorul națiunii românești juste, depinde în mod imperativ, ca în proporțiunea, în care o parte însemnătoare a junimii bărbătești propășește în știința și în cultura inimii, să propășească și sexul femeiesc alături, pentru ca nu cumva în generațiunile următoare din o diferență prea mare în cultura cea adevărată să urmeze o depărtare totală, a unui sex față de celălalt . . . De aceea scopul „Reuniunii” va fi ajuns numai atunci cînd ea

⁵⁴ *Arhivele Statului Brașov* fond: „Reuniunea femeilor române”, 1096/5258; Andrei Bărseanu, *Istoria școalelor centrale române greco-ortodoxe din Brașov*, Brașov, 1902, p. 587; Axente Banciu, *Ioan Meșotă* în „Țara Birsei”, anul II, nr. 1/1930, p. 67—70; clasa a IV-a era urmată în anul 1863 de 11 fete, iar în școala de lucru erau înscrise 18 eleve.

⁵⁵ Eforia școalelor hotărăște schimbarea planului de învățămînt pentru clasa a IV-a de fete, în sensul că fetițele sărace și orfanele, care nu au mai trecut prin cele 3 clase să fie primite la școala de lucru de mînă la recomandarea „Reuniunii”.

⁵⁶ *Album comemorativ*, p. 22—26; „Carpații” anul VI, nr. 339 din 8 septembrie 1926, p. 5—8; „Gazeta Transilvaniei”, anul LXXXIX, nr. 93 din 8 septembrie 1926, p. 2; George Em. Marica, *Iacob Mureșianu, Studiu biografic*, în „Tribuna”, anul III, nr. 2/1959, p. 5; Mircea Gherman, *Mureșenii*, în „Magazin istoric”, anul II, nr. 4/1968, p. 2—7.

din veniturile ei, va fi în stare, înzecindu-i capitalul, de a înființa în diferite ținuturi românești mai multe școale de fete și când va avea totodată un institut pedagogic al său, o pepinieră sau seminar din care să iasă profesori bine învățați și bine educați, pătrunse de însemnătatea chemării lor și care sînt plătite totodată cuviincios să ocupe posturile respective pe la școlile de fete...⁵⁷

Opera școlară a „Reuniunii femeilor române” se îmbogățește în anul 1874 prin crearea celei de a V-a clase pe lângă cele patru existente, mărindu-se și subvenția acordată în acest sens, obținîndu-se un salt în lărgirea orizontului cultural al elevelor și în pregătirea lor pentru viață.⁵⁸

În timpul președenției Mariei Secăreanu, una din fondatoarele societății, între anii 1878—1886, s-a pus și problema înființării primei școli internat de fete din Transilvania la Brașov, acțiune care s-a bucurat de mult sprijin din partea tuturor factorilor pe linie de învățămînt și cultură românească. a dovedit efervescența ce a cuprins toate societățile create pentru înflorirea culturii naționale.

Activitatea „Reuniunii femeilor române” pe tărîmul școlar, se înscrie ca o contribuție pozitivă adusă pe linia educației poporului român. a întemeierii unor instituții școlare care au corespuns dezvoltării culturii și a progresului societății românești din Transilvania, a creat frumoase tradiții de instruire și luminare a fetelor.

La încheierea acestui capitol, dorim să relevăm participarea activă a „Reuniunii femeilor române” la organizarea primei expoziții de manufactură și artă românească ținută la Brașov în anul 1862, cu prilejul celei de a II-a Adunări generale a „Astrei”, unde au fost prezentate lucruri de mîna, minunat executate de fetele orfane și sărace.⁵⁹

Apreciind obiectiv conținutul și formele de activitate ale „Reuniunii femeilor române” din Brașov, pe perioada anilor 1850—1880, trăsăturile fundamentale în condițiile unei represiuni permanente din partea autorităților, putem afirma că ea a transmis un mesaj înaintat în mijlocul poporului, a favorizat ridicarea conștiinței femeilor române, manifestarea lor plenară pe scena vieții politice și naționale. Geneza acestei societăți cu profil cultural, patriotic și național, subliniază în același timp dăruirea și patosul generației de cărturari brașoveni din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, George Barițiu, Iacob Mureșianu, Ioan Meșotă, Ipolit Ilasievici, Ioan Lengeru și alții, pentru culturalizarea maselor, cultivarea tradițiilor naționale, desfășurarea luptei pentru desăvîrșirea statului național român.

⁵⁷ „Carpații”, anul VI, nr. 339 din 8 septembrie 1926, p. 8.

⁵⁸ Maria Popescu-Bogdan, *Istoricul Școlii „Reuniunii femeilor române” din Brașov*, extras din „Țara Birsei”, Brașov, 1937 p. 538—540.

⁵⁹ *Arhivele Statului Brașov*, fond: „Reuniunea femeilor române” 1075/5237.

CONTRIBUȚIA BRAȘOVULUI LA ÎNTEMEIEREA ȘI ACTIVITATEA „ASTREI” (1850—1880)

În complexul de împrejurări social-politice și culturale, generate de evenimentele ce au urmat revoluției de la 1848, se înființează la Sibiu în 1861 „Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român”.

Această importantă societate culturală apare într-o epocă, de puternică afirmare a conștiinței naționale a românilor transilvăneni, ca urmare a străduințelor depuse de o pleiadă de cărturari patrioți, în rîndul cărora se număra: Ioan cavaler de Pușcariu, Andrei Șaguna, George Barițiu, Timotei Cipariu.⁶¹

„Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român”, a fost cea mai însemnată organizație culturală a românilor din Transilvania, desfășurînd timp de opt decenii, o activitate multilaterală pentru luminarea maselor și deșteptarea conștiinței naționale, după cum spunea Ion Agîrbiceanu într-o conferință ținută în 1939: „Pentru deșteptarea și creșterea conștiinței naționale, cărturarii români grupați în „Astra” și cei de la orașe și sate au început cu scrisul și graiul viu să arate poporului român că noi sîntem urmașii unui neam vestit, al romanilor . . . și că sîntem vrednici, destoinici să fim un popor liber, cu toate drepturile”.⁶²

Încă de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea s-a resimțit în Transilvania lipsa unei societăți culturale românești, care să militeze pentru progresul spiritual al românilor, precum și pentru făurirea unității culturale și naționale a poporului român.

⁶¹ Referitor la istoricul „Astrei”, au publicat studii valoroase: istoricul Ioan Lupaș, *Andrei Șaguna și conducătorii Asociațiunii transilvane* (1861—1922), București, 1922, p. 3—63; V. Curticăpeanu, *Intemeierea societății „Astra” și rolul ei în cultura poporului român*, în Studii, anul XIV, nr. 6/1961, p. 1439—1462; Cu competență, V. Curticăpeanu a publicat un remarcabil studiu privind întemeierea „Astrei”, programul cultural-științific, secțiile societății, adunările generale, intitulat: „Astra” centru al vieții culturale românești din monarhia Austro-Ungară (1861—1918) în *Mișcarea culturală românească pentru unirea din 1918*, București Ed. Științifică, 1968, p. 59—139. Reputatul bibliograf Ioan Georgescu, a publicat istoricul „Astrei” într-un articol intitulat *Astra* în „Boabe de grâu”, anul I, nr. 4/1933, p. 217—235. Cu privire la activitatea „Astrei” la Brașov, nu s-a publicat pînă în prezent vreun studiu de sinteză, sau vreo monografie. La Arhivele Statului din Brașov, există un fond „Astra” pe care autorii acestei lucrări l-au cercetat și au încercat să valorifice documentele existente. În acest fond însă, cel mai bogat material, se referă la perioada de după anul 1880. De un real folos pentru elaborarea acestei părți din lucrare au fost foile brașovene: „Gazeta Transilvaniei”, „Transilvania” și „Orientul Latin”.

⁶² Ion Agîrbiceanu a ținut în 10 septembrie 1939 la postul de radio o conferință intitulată: „Trecutul și munca Astrei”, în care a subliniat rolul cultural al acestei asociații, imprimat încă de la înființare de George Barițiu și Timotei Cipariu; Ion Agîrbiceanu, *Asociațiunea transilvană pentru literatura și cultura poporului român, ce a fost? ce este? ce vrea să fie?*, Sibiu, 1936, p. 1—14.

Deși înființată în 1861, „Astra” își are rădăcinile adânc înfipite în timp, îndată ce la românii de o parte și alta a Carpaților, se afirma conștiința națională.⁶³

Subliniind rolul „Astrei”, putem afirma că ea preia, continuă și dezvoltă, lupta desfășurată de asociațiile și societățile cultural-literare înființate în prima jumătate a secolului al XIX-lea, pentru organizarea vieții spirituale românești, păstrarea ființei naționale a românilor și înfăptuirea idealurilor exprimate în timpul revoluției de la 1848.

Fiind de la început în slujba culturii românești, „Astra” a fost un centru de unire al românilor, de făurire prin cultură a unității noastre naționale, de cîștigare prin cultură a ceea ce nu s-a putut cîștiga prin lupta armată și cea politică.

Imediat după revoluția din 1848-1849, în fața elementelor înaintate și progresiste ale intelectualității române din Transilvania, problema centrală a devenit înființarea unei universități sau academii culturale, menită să grupeze, pe toți cărturarii din provinciile locuite de români, care să aibe un cîmp larg de activitate științifico-cultural, promovînd prin toate mijloacele o muncă largă de luminare a maselor, așezămînt care să contribuie la făurirea edificiului culturii poporului român.

La înființarea „Asociațiunii transilvănene pentru literatura română și cultura poporului român”, o contribuție de seamă a adus-o cărturarii brașoveni.

„Înștiințarea literară”, trimisă de D. A. Sturza lui Iacob Mureșianu, profesor și publicist din Brașov, preconiza o Comisie literară, menită să discute problemele limbii și ortografiei române; ea poate fi considerată ca punct de plecare pentru apariția „Societății academice” și a „Astrei”.⁶⁴

⁶³ La sfîrșitul secolului al XVIII-lea, Ioan Molnar Piuariu, încerca să înființeze „Societatea literaților din Sibiu”, cu scopul de a tipări un ziar pentru popor (1789), iar în 1795 așa numita „Societate filozoficească a neamului românesc în mare principatul Ardealului”, care va avea ca membri: preoți, învățători, istorici și alți mai mulți învățați la număr. Acest proiect nu s-a realizat în întregime. Totuși va apărea în 1798 la Sibiu, un început de istorie universală sub titlul „Începuturi temeinice ale istoriei de obște. Istorii vechi”. Cu o jumătate de secol mai tîrziu, mai mulți intelectuali români transilvăneni se gîndeau la o „Academie română”. Important de amintit aici încercarea făcută în 1845 în Țara Românească cu scop de a se întemeia o „Asociație literară a României”. Între inițiatorii îi găsim pe: C. A. Rossetti, N. Bălcescu (munteni); V. Alecsandri, C. Negruzzi (moldoveni); Aaron Florian și A. T. Laurian (transilvăneni). Scopul ei era să înlesnească progresul literar în toată România. Tendința de a crea comitete filiale în Moldova și Transilvania, nu a reușit, după cum nu s-a realizat nici propunerea lui N. Bălcescu și M. Kogălniceanu de a publica un Dicționar biografic cu viețile celor mai însemnați români din toate părțile și din toate veacurile. După doi ani de activitate, această societate își încetează activitatea. Aceste date privind premisele „Astrei”, le găsim în studiul lui Ioan Lupas, *Andrei Saguna și conducătorii Asociațiunii transilvane*, (1861—1922), București, 1922, p. 7—9.

⁶⁴ D. A. Sturza, student la München, trimite lui Iacob Mureșianu, „Înștiințarea literară”, în care vorbește despre importanța unei „...culturi înțelesuale, morale și materiale”, în scopul de a statornici „în sfera ei o unitate organică și

Piatra de temelie a „Asociațiunii transilvane“ este pusă încă din 1852 de revoluționarii ardeleni Aaron Florian, Avram Iancu, Axente Sever, Simion Balint, care au avut inițiative meritorii, strângând un fond de 2500 florini, pe care l-au depus la o bancă de păstrare din orașul Sibiu.⁶⁵

Inițiativa acestora, de a înființa o societate literară română în Transilvania, ne este mărturisită de Aaron Florian într-o scrisoare trimisă lui Ioan Maiorescu la 2 mai 1852: „Eu m-am folosit de această ocaziune și am socotit că cel mai bun scop pentru acești bani este o „Societate literară română“.⁶⁶

În același an, Aaron Florian, îl ruga pe Ioan Maiorescu ce se afla la Viena, să întreprindă diferite acțiuni pentru elaborarea statutelor „Societății literare“, preconizată de revoluționarii ardeleni amintiți: „... vezi de te înțelege cu cei de acolo, cu Bărnuțiu, Laurian și comunicați-ne ideile voastre, pe care le așteptăm, ca să ne folosim de ele la compunerea statute-lor“, iar puțin mai târziu îi comunica aceluiași că „... de la Blaj s-au trimis opiniile, de la Brașov de asemenea, așa că săptămîna aceasta vom începe redacțiunea statutelor“.⁶⁷

Aceste inițiative și propuneri au avut un larg ecou în presă, la întrunirile cărturarilor din Transilvania și Țările Române, după cum relatea ziarul „Telegraful român“: „O reuniune pentru cunoștințele diverselor ramuri de știință, nu poate să fie decît dorința fierbinte a tuturor care pricep și știu prețul foloaselor ce provin pentru cultura unei națiuni din asemenea asociațiuni“.⁶⁸

Frământările din jurul luptei pentru înființarea unei societăți culturale din Transilvania, durează aproape un deceniu, din cauza politicii Curții imperiale de la Viena, care se opunea construirii unei instituții menite să promoveze idealul național și politic al românilor. Fruntașii transilvăneni ai mișcării național-culturale: Aaron Florian, Andrei Șaguna, Simion Balint, Simion Bărnuțiu, Ioan Maiorescu, August Treboniu Laurian, Ilarion Puscariu, Timotei Cipariu, George Barițiu, n-au cedat opoziției absolutismului austriac și au continuat demersurile pentru crearea unui așezămînt

o individualitate ideală, un spirit și un simț comun“, avînd ca țel deșteptarea activității literaților, tipărirea lucrărilor lor etc. Din Comisia literară, urmau să facă parte 11 membri, din toate provinciile românești, 8 transilvăneni, Timotei Cipariu, I. Alexi, Aaron Florian, George Barițiu, A. T. Laurian, Aron Pumnul, Ioan Maiorescu, Atanase Sandor și 3 membri moldoveni. Locul de întrunire a Comisiei a fost stabilit la Blaj, iar ca președinte a fost desemnat Timotei Cipariu. Vezi: Axente Banciu, *Primele cărămizi la temelie Academiei Române*, extras din „Țara Birsei“, Brașov, 1936, p. 1—11; „Foaia pentru minte, inimă și literatură“, anul XIII, nr. 1/1851, p. 12.

⁶⁵ Ioan Georgescu, *op. cit.*, p. 217.

⁶⁶ *Ibidem*; Avram Iancu, Aaron Florian, Axente Sever, Simion Balint au primit despăgubiri bănești din partea autorităților, din care au donat 2500 de florini pentru înființarea unei societăți culturale, depunîndu-i pe numele lui Paul Vasici la o casă de păstrare la Sibiu. Această acțiune nu a avut o finalizare din cauza vitregiei timpurilor.

⁶⁷ V. Curticăpeanu, *Intemeierea societății „Astra“, și rolul ei în cultura poporului român (1861)*, în „Studii“, anul XIV, nr. 6/1961, p. 1441.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 1442.

cultural. Lupta lor a fost favorizată de noile condiții istorice existente după 1860, când clasele dominante din Austria au fost nevoite să treacă la o perioadă de regim liberal și să introducă sistemul constituțional de guvernare.⁶⁹

Nu putem trece cu vederea, aportul adus de cărturarul și juristul brănean, Ioan Pușcariu, la înființarea „Astrei“, eforturile depuse de acesta pentru crearea unei instituții naționale de cultură românească.⁷⁰

George Barițiu, brașovean prin adopțiune, este considerat de istoriografie ca unul din fondatorii acestei renumite societăți culturale, ca un adevărat „spiritus rector“ al „Asociațiunii transilvane“.

Actul de constituire al „Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român“, se consideră petiția semnată de cele 171 de personalități ale vieții culturale din Transilvania, care este înaintată de Andrei Șaguna la 10 mai 1860 guvernatorului Transilvaniei, Lichtenstein.⁷¹

Din nou trebuie să subliniem contribuția cărturarilor brașoveni: Ioan Pușcariu, George Barițiu, ajutați de Timotei Cipariu la alcătuirea proiectului de statute al „Astrei“, cerut de guvernatorul Lichtenstein la 12 iulie 1860.⁷²

Guvernatorul imperial a aprobat statutele „Astrei“ la 6 septembrie 1861 și adunarea de constituire a asociației, datorită intensificării luptei de eliberare națională, a frământărilor maselor largi populare din Transilvania,

⁶⁹ T. V. Păcățian, *Cartea de aur*, vol. II, Sibiu, 1902, p. 109—112.

⁷⁰ Ioan Pușcariu publică un articol intitulat „Din țara Oltului“ în ziarul „Telegraful Român“ din 20 martie 1860, prin care cerea pentru cele trei milioane de români, întemeierea unei instituții de cultură pentru cunoașterea literaturii române și pentru cultura poporului român, care să dispună de o bibliotecă, muzeu, publicații proprii. Precursor al „Astrei“, Ioan Pușcariu vedea în această asociație un mijloc de a populariza cultura noastră națională, de a contribui la deșteptarea și creșterea conștiinței naționale, de a da îndrumări și pilde poporului nostru, de a se emancipa. El vedea în acest așezământ cultural, un for de răspîndire al cunoștințelor științifice și culturale, de stimulare a creației literare, a dezvoltării limbii române literare. Ecoul stîrnit de acest articol, îl determină pe Ioan Pușcariu să publice în același ziar, sub același titlu, un alt articol, prin care îndemna cărturarii să treacă la acțiune concretă pentru înființarea unei societăți culturale, care să poată fi numită „pentru literatura română și pentru cultura poporului român“, prezentînd programul acestei asociații; Ioan cavaler de Pușcariu, *Notițe despre întîmplările contemporane*, Sibiu, 1913, p. 1—100; T. V. Păcățian, *op. cit.*, p. 767—775.

⁷¹ Ioan Lupaș, *op. cit.*, p. 13.

⁷² *Ibidem*; Andrei Șaguna a cerut lui Ioan Pușcariu, George Barițiu și Timotei Cipariu să întocmească fiecare câte un proiect de statut. După terminarea proiectelor de statut, ele au fost dezbătute și analizate în mai multe ședințe plene, de către o comisie formată din 16 persoane. În adunarea din 9/21 martie 1861 ținută la Sibiu, în prezența celor 171 de semnatari ai petiției din 10 mai 1860, se aprobă statutul „Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român“, care va deveni centrul întregii vieți culturale din Transilvania. În înflăcărutul său discurs ținut cu acest prilej, Andrei Șaguna, a subliniat scopul „Astrei“, lansînd un apel pentru susținerea morală și materială a acestei instituții de însemnătate națională. Statutul acceptat pentru organizarea activității „Astrei“,

a unor concesiuni momentane pe care le-a făcut în perioada regimului liberal.⁷³ El a aprobat însă statutele, cu condiția limitării activității numai la sfera științifică și „reținerea de la amestecarea în treburile religioase și politice”.⁷⁴ Apare așadar limpede preocuparea cercurilor guvernante de la Viena, de a scoate de la început această importantă asociație culturală din sfera vieții politice a Transilvaniei, a participării românilor la dezbaterile principalelor probleme ale vieții de stat. Fondatorii „Astrei” nu puteau spera la mai mult și au acceptat aceste condiții, dar pe parcursul anilor au depășit prevederile stabilite de guvernanți, asociația creată de ei aducând o prețioasă contribuție la stringerea și la lărgirea legăturilor între românii de pretutindeni și a constituit un mijloc important pentru făurirea idealului național al poporului nostru.

La 23 octombrie/4 noiembrie 1861, are loc la Sibiu, adunarea constituantă (de întemeiere) a „Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român”, care va purta numele prescurtat de „Astra”, într-un entuziasm de nedescris, ceea ce marchează începutul existenței și a activității rodnice a acestei instituții pentru propășirea cultural națională a românilor aflați sub jugul Monarhiei habsburgice.⁷⁵

a fost înaintat locotenentei imperiale la 28 martie 1861. Acest statut prevedea: „Scopul societății este promoțiunea literaturii române prin formarea limbii ei pe baze național-istorice și prin lămurirea acestei limbi și literaturi în cercuri mai înalte din patrie și în afară. Societatea încearcă a ajunge acest scop: a) prin adunarea de cărți române, manuscrise, tipărirea lor, editarea de opuri istorice, arheologice și filologice, din patrie și din afară; b) prin lucrarea unui Dicționar român etimologic și perfecționarea lui continuă; c) prin redarea de opere istorice românești din timpurile mai noi sau mai vechi; d) prin traducerea și edarea de opere clasice din literatura veche și nouă; e) prin edarea unei foi periodice literare; f) prin îndemnarea și ajutorarea de cercetări literare spre înaintarea cunoștinței limbii și literaturii românești; g) prin întreținerea de comunicațiuni cu asemenea societăți din patrie și din afară. Societatea constă din membri ordinari, corespondenți și onorari. La toate clasele de membri pot intra nu numai români, ci și de alte naționalități”. „Gazeta Transilvaniei”, anul XXXIV, nr. 56 din 13 iulie 1861, p. 1—2.

⁷³ *Unirea Transilvaniei cu România*, București, Ed. Politică, 1970, p. 144—145.

⁷⁴ *Actele privitoare la urzirea și înființarea Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român*. Sibiu, 1862, p. 21.

⁷⁵ V. Curticăpeanu, *op. cit.*, p. 1439—1466; cu acest prilej Andrei Șaguna ține un discurs inaugural în care arată telurile nobile, frumoase, unice și grele ale „Astrei”, care cer sacrificii, contribuția pe care ea trebuie s-o aducă la ridicarea cultural-națională a tuturor locuitorilor din Transilvania și Banat. La cuvântarea rostită de Andrei Șaguna privind istoricul înființării „Astrei” și al rolului ei în promovarea culturii naționale, a răspuns Timotei Cipariu, care a evidențiat lupta pentru limba națională, pentru păstrarea ființei naționale a românilor, a acestui „teaur duce ca sărutările măicuțelor noastre, când ne aplecau la sinul lor, teaur mai scump decât viața, teaur care de l-am fi pierdut, de l-am pierde, de vom suferi vreodată ca cineva cu puterea, cu înșelăciunea sau cu momelele să ni-l răpească din inimile noastre, atunci mai bine să ne înghită pământul de vii, să ne adunăm la părinții noștri cu acea mângiere că nu am trădat cea mai scumpă credință, fără de care nu am fi demni de a ne numi fiii lor: limba românească”. Un reazim al naționalității române se împlință astăzi, ci sperăm, că asemeni razime de asta și de alte forme se vor împlință și de aci înainte și mai multe și mai puternice; în prima ședință a acestei adunări de constituire, s-au stabilit

Brașovul, important centru de cultură, a participat cu un număr însemnat de membri la activitatea „Astrei”, în total 49 între care figuri reprezentative de oameni de cultură care nu odată au acționat energic, pentru a da posibilitatea poporului român de a intra în posesiunea drepturilor sale naționale, ca el să desfășoare o largă activitate culturală, corespunzătoare cerințelor: George Barițiu, Gavril Munteanu, Ioan Popazu, Ioan Meșotă, Andrei Bărseanu, Grigore Maior, Virgil Onițiu, Alexandru Bogdan.⁷⁶

Un moment însemnat în activitatea de început a „Astrei” îl constituie cea de-a II-a adunare generală a sa, ținută la Brașov în iulie 1862, pe care Ioan Lupaș o considera ca cea mai frumoasă și mai reușită dintre toate întrunirile ținute sub președenția lui Andrei Șaguna.⁷⁷ Referindu-se la atmosfera sărbătorească existentă în orașul de la poalele Tîmpei, în timpul desfășurării celei de a II-a adunări a „Astrei”, ziarul „Gazeta Transilva-

9 membri fondatori și s-au înscris 212 membri ordinari, care au contribuit cu suma de 5 600 de florini pentru activitatea „Astrei”, iar în ședința a doua s-a ales Comitetul de conducere format din 12 membri, în frunte cu A. Șaguna ca președinte, Timotei Cipariu ca vicepreședinte și George Barițiu ca secretar. Tot acum au fost aleși 24 de membri onorari din toate provinciile locuite de români, pentru meritele lor literare; vezi: Solemnitatea inaugurării Societății literare române, în „Analele Societății Academice Române”, seria I, Dezbateri, memorii și notițe din sesiunea anului 1867—1877, tom I—C, București, 1878, p. 129.

⁷⁶ „Țara Bîrsei”, anul V, nr. 5/1933, p. 387—389; *Raportul despre lucrările „Astrei” pe 9 luni (4 nov. 1861—26 iulie 1862)*, în „Gazeta Transilvaniei”, anul XXI, nr. 56 din 17 iulie 1862, p. 3.

⁷⁷ „Gazeta Transilvaniei”, anul XXV, nr. 57 din 21 iulie 1862, p. 1; în cea de-a III-a zi a adunării generale din Brașov, s-au pus în discuție, probleme legate de ortografia și literatura română, pe marginea dizertațiilor ținute de Timotei Cipariu, George Barițiu și Ioan Pușcariu. Ca urmare a acestor discuții, se hotărăște să se aleagă o comisie pentru statornicirea ortografiei, o altă comisie pentru întocmirea unui dicționar, se propune ortografia comisiei filologice din Sibiu. Sînt premiate poeziile lui Andrei Mureșianu cu 50 de galbeni și se crează un premiu de 100 de florini pentru cea mai valoroasă carte despre agricultură, în scopul încurajării creației literare și a dezvoltării științelor. Meritul principal al dezbaterilor din cea de-a doua ședință, îl constituie faptul că s-a făcut prima încercare de a organiza viața științifică în Transilvania, întemeind trei secții: filologică în frunte cu Timotei Cipariu; istorică, cu George Barițiu ca președinte și de științe naturale, condusă de dr. Paul Vasici. Se organizează un Comitet alcătuit din Timotei Cipariu, George Barițiu, Gavril Munteanu, I. Antonelli pentru alcătuirea unei liste cu cele mai necesare cărți, care urmau să intre în componența bibliotecii „Astra”. Încă de la prima adunare, s-a înființat biblioteca „Astrei”, care avea rol atât de depozit al produselor spirituale românești, cît și ca instrument de cultură în direcția răspîndirii cunoștințelor în mediul rural și urban. Acest început rodnic de organizare a activității științifice, se va amplifica în anii următori, mai ales în sensul promovării creației științifice și literare a membrilor „Astrei” prin care se va îmbogăți patrimoniul culturii noastre naționale. În cadrul acestor secții au crescut și s-au afirmat mulți dintre intelectualii Transilvaniei, pe tărîmul științei. Consolidînd aceleași preocupări manifestate de la prima adunare, de unitate culturală a tuturor românilor, în iulie 1862 sînt aleși ca membri ai „Astrei” alte personalități marcante din vechea Românie: C. A. Rossetti, Alexandru Odobescu, Mihail Kogălniceanu. Istoricul acestei adunări de la Brașov, îl găsim în broșura: *A doua adunare a Asociațiunii transilvane, pentru literatura*

niei⁷⁸ scria: „Brașovul i-a primit pe înalții oaspeți cu o față festivă; tricolorele, costumele naționale și tradiționale urări să trăiască! nu mai conteau. Seara se porni un cortegiu de 150 de torțe de la Gimnaziu, cu fanfara în frunte, care salută pe oaspeți“. În discursul inaugural, ținut cu acest prilej, Andrei Șaguna vorbind despre semnificația „Astrei“, spunea: „Întocmai aceste împrejurări află acel adevăr că urzitorii „Astrei“, bine au cunoscut dorința cea imperativă a înființării unei asemenea Asociații și totodată prin ea au știut mijlocul cel mai sigur a se întâlni cu maxima dorință a națiunii, pentru că nu este român, care să nu știe că fără limba și cultura ei, nu poate ține pași egali cu alte popoare civilizate.“⁷⁹

A doua adunare generală a „Astrei“ a fost și o demonstrație a solidarității naționale a românilor pe linie culturală, luând parte și Alexandru Odobescu, care în darea de seamă pe care o face asupra celor văzute, apreciază că: „Brașovenii au călcat aici înaintea noastră, căci atunci e speranța să apucăm și noi în urma lor, mărturisind că manifestația și-a atins scopul, contribuind la redeșteptarea poporului român.“⁸⁰ În cuvântul său, rostit la adunare, Alexandru Odobescu a vorbit despre importanța limbii și a culturii naționale, afirmând că poporul român nu dorește altceva decât să-și păstreze ființa sa, limba sa, să progreseze, asigurând și propășirea vieții sale spirituale.⁸¹

Vestitul pedagog și publicist brașovean, Gavril Munteanu, directorul Liceului românesc din Brașov, a prezentat dizertația „Despre purismul în limba română“, propunând alcătuirea unui dicționar al limbii române, aducând o contribuție la introducerea ortografiei noi.⁸² Ceilalți intelectuali brașoveni, prezenți la această adunare, ca Ioan Pușcariu, citește un discurs referitor la familiile nobile din țară, George Barițiu expune o dizertație despre cultivarea și dezvoltarea artelor frumoase, iar protopopul Ioan Petric are o contribuție originală asupra însemnătății creșterii viermilor de mătase în toate gospodăriile, sursă de venituri și de bunăstare pentru români.⁸³ În aceste dizertații cărturarii brașoveni cer „Astrei“ să sprijine dezvoltarea limbii literare românești, să contribuie la înflorirea artelor frumoase și la educația estetică a maselor, să cultive dragostea la românii de

română și cultura poporului român, ținută la Brașov, de la 28/16—30/19 iulie 1862, Sibiu 1862, p. 56—60; *Desăvârșirea unificării statului național român. Unirea Transilvaniei cu vechea Românie*, București, Ed. Academiei R.S.R., 1968, p. 325; V. Curticăpeanu, *op. cit.*, p. 1450.

⁷⁸ „Gazeta Transilvaniei“, anul XXV, nr. 56 din 17 iulie 1862, p. 4.

⁷⁹ „Ibidem“.

⁸⁰ Alexandru Odobescu, *Scrieri literare și istorice*, vol. I, București, 1887, p. 458; Idem, *Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român (sesiunea din iulie 1862 în Brașov)*, în *Opere*, vol. II, Ediție critică publicată sub îngrijirea profesorului Alexandru Dima, București Ed. Academiei R.S.R., 1967, p. 237—255.

⁸¹ *Ibidem*.

⁸² C. Bodea, *Figuri puțin cunoscute din revoluția de la 1848*, în „Studii“, anul XIII, nr. 2/1960, p. 131—164.

⁸³ „Gazeta Transilvaniei“ anul XXV, nr. 57 din 21 iulie 1862, p. 1—2.

la sate pentru acele îndeletniciri economice, care le pot asigura un progres material.

Incontestabil, cărturarii brașoveni, în frunte cu George Barițiu, le revine meritul în organizarea sub auspiciile „Astrei” a primei expoziții economice naționale românești, la 28 iulie 1862 în Brașov.⁸⁴ Prin organizarea acestei expoziții, cărturarii brașoveni urmăreau stringerea legăturilor dintre toți românii care locuiau în Monarhia austriacă, să cultive dragostea față de tradițiile, portul și felul de viață al poporului, să prezinte în fața tuturor preocupările și îndeletnicirile din mediul sătesc și urban, valorile materiale create, asigurându-se astfel și pe această cale realizarea idealului național.

Apreciind preocupările „Astrei” pentru propășirea industriei românești, stimularea destoiniciei populației de la sate, ziarul „Telegraful Român” din Sibiu, aprecia că „Expoziția este o condiție esențială la promovarea industriei și a meseriilor”.⁸⁵ Același ziar arăta că „Astra” acționând pentru ridicarea culturală, „... nu a pregetat a fixa atențiunea sa, mai cu seamă asupra industriei și a meseriilor ce se aflau în mâini românești și prin influența sa, a le înainta pe cât s-ar putea de bine”.⁸⁶ În pregătirea și

⁸⁴ Vom reda pe scurt istoricul organizării primei expoziții economice naționale din istoria poporului român. La ședința comitetului „Astrei” din 2 ianuarie 1862, s-a primit o scrisoare din partea lui George Barițiu și a altor fruntași ai vieții culturale brașovene, prin care aceștia cereau ca la adunarea generală a „Astrei” fixată pentru 28 iulie 1862, să se organizeze o expoziție cu toate produsele industriei casnice. Interesul pentru organizarea unei astfel de expoziție, s-a manifestat și la negustorii români, care în adunarea generală a Gremiului din Sibiu, ținută la 27 ianuarie 1862, au ales o comisie formată din Ioan Popazu, președinte, George Barițiu și Gavril Munteanu, secretari, etc., precum și un juriu, o comisiune de cenzori pentru selecționarea exponatelor și decernarea premiilor, formată din Paul Vasile, Ioan Popazu, D. Iuga, etc. S-a hotărât ca produsele expuse să fie grupate în secțiuni și clase, după cum urmează: obiecte de artă frumoasă; manufacturi femeiești; manufacturi bărbătești; produse de agricultură; produse montanistice. Semnalăm atenția acordată de organizatori, ca în cadrul expoziției să se expună produse cât mai variate, create de mâinile harnice ale femeilor române: pînză, țesături de lînă așternuturi, straie, împletituri, mătase și unele obiecte create de mîna bărbaților, cum ar fi: unelte și piese pentru nevoile gospodăriei țărănești și a lucrărilor agricole, prelucrarea unor mine-reuri. Pentru participarea românilor din Transilvania, Banat, Maramureș, Crișana, Bucovina, la expoziție, s-a făcut o largă popularizare în ziarele: „Gazeta Transilvaniei”, „Foaia pentru minte, inimă și literatură”, „Telegraful Român”, „Concordia” și altele, subliniindu-se scopul, rolul și importanța ei, publicîndu-se și un îndrumător, privind categoriile de obiecte ce urmau a fi trimise la expoziție. Referitor la istoricul organizării expoziției din iulie 1862, vezi: „Gazeta Transilvaniei”, anul XXV, nr. 6 din 21 ianuarie 1862, p. 2; „Ibidem”, nr. 49 și 62 din 23 iunie și 7 august 1862, p. 2—3; *A doua adunare generală a Asociațiunii...*, p. 56—60; „Țara Bârsei”, anul V, nr. 5/1933, p. 440—442; Alexandru Odobescu, *Scriseri literare și istorice*, vol. I, București 1887, p. 485—494; Simion Pop, *Primele expoziții economice românești*, în „Problema economică”, anul XIX, nr. 3/1966, p. 89—102.

⁸⁵ *Ibidem*.

⁸⁶ *Ibidem*.

organizarea expoziției, un rol important îi revine lui George Barițiu, care a fost sufletul acestei acțiuni de interes național, menită să stimuleze afirmarea poporului român în viața economică.

Prima expoziție economică românească din Transilvania din 28 iulie 1862, a fost organizată în sălile Liceului românesc din Brașov.⁸⁷

La inaugurarea expoziției, care a avut loc în prima și a celei de a II-a adunări generale a „Astrei“, au fost prezenți 800 de participanți din părțile Transilvaniei, numeroși intelectuali de prestigiu, conducătorii „Asociațiunii transilvane“, oaspeți de seamă veniți din vechea Românie, printre care și Alexandru Odobescu.⁸⁸

Exprimînd valoarea acestei expoziții, care a prezentat ce a fost mai frumos și mai bun din creația materială și spirituală a populației românești din Monarhia habsburgică, ziarul „Gazeta Transilvaniei“, scria că: „Folosul unei întreprinderi de asemenea natură poate fi dublu, adică moral și material. Cîștigul moral ce se trage din expoziție, este acela, cum că românilor li se dă o nouă ocaziune de a-și cunoaște cît mai bine facultățile spirituale, de a se încrede în viitor și mai mult în puterile proprii, de a se face cunoscuți altor popoare, pe un teren, pe care acelea învățaseră pînă acum numai a-i disprețui, de a insufla respect, ca pe viitor să judece mai drept pe român, silindu-se a-l cunoaște mai îndeaproape; prin această expoziție se deschide calea, pe care mergînd peste 5—6 ani, să ajungem acolo, ca să concurăm pe ceilalți compatrioți, maghiari și germani, la o expozițiune comună, unde să ne arătăm fiecare ceea ce sîntem în stare de a produce cu spiritul și brațele noastre.“⁸⁹

Pregătită și concepută ca o operă națională, expoziția de la Brașov, a întărit încrederea românilor în forțele lor creatoare, a reușit să impună în fața celorlalte naționalități respectul față de producția industrială și de artă a populației românești, să spulbere părerile greșite existente ale claselor dominante și cercurilor guvernante, care considerau poporul român

⁸⁷ Au fost expuse 2 200 de obiecte, precumpănind produsele industriei casnice, a meseriilor agricole, vegetale și obiecte de artă. Cele 2 200 de obiecte au fost expuse în patru săli vizitate cu mult interes. Menționăm mai ales articolele de cocărie, pielărie, cureauă, covoare, soiuri speciale de grâu, vinuri alesc, etc. De remarcă covorul cu inscripția „Independența Transilvaniei“, cusut de Alexandrina Georgiu Popa, două tablouri cu portretul lui Mihai Viteazul, cusute de Suzana Molnar și Sidonia Maior; construcția Liceului românesc din Brașov, executată foarte fin, folosind ca material pînă; tablourile pictorilor N. Popescu și C. Vlădăreanu, sau ale cunoscutului portretist Mișu Popp, sculpturi ale lui Nicolae și I. Popp, un șerpar bărbătesc cusut cu fir de aur pe catifea roșie. George Barițiu notează că multe din exponate au fost distinse cu premiu, ca de exemplu, costumele naționale românești, țesăturile de lînă din Săcele și Râșinari; pinzeturi, covoare, etc. Pentru această problemă vezi: *Programa expoziției naționale din Brașov*, în „Gazeta Transilvaniei“, anul XXV, nr. 49 din 23 iunie 1862, p. 2—3; Simion Pop, *op. cit.*, p. 96—97.

⁸⁸ *A doua adunare a Asociațiunii...*, p. 56—60; Alexandru Odobescu, *Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român...*, p. 237—255.

⁸⁹ „Gazeta Transilvaniei“, anul XXV, nr. 62, din 7 august 1862, p. 3.

inferior și incapabil de o economie prosperă.⁹⁰ Semnificația deosebită a expoziției de la Brașov, politică națională și mai ales morală a fost surprinsă de George Barițiu, în cuvîntul său inaugural rostit cu prilejul deschiderii acestei manifestări: „... unele popoare sînt de acea opinione, cum că industria la românii din Transilvania este nulă și că agricultura lor se află încă într-o stare primitivă. Poporul nostru fundă o Asociațiune, a cărei chemare este a înainta cultura lui. Însă de unde era să înceapă această Asociațiune, dacă nu i se vor da tot felul de ocaziuni, spre a cunoaște odată pe deplin acele trepte ale culturii românești... Trebuie să ne restaurăm arta picturii și cu dînsa suvenirile noastre istorice, religioase și naționale... Îmi pare rău că arta picturii în prima noastră expozițiune națională este mai puțin reprezentată, totuși îmi iau voie a atrage atenția onoratei adunări asupra unei icoane lucrate în stil bizantin, făcută de un oarecare meșter Mihail, trecut de 80 de ani, dar care a ținut s-o prezinte. Nu-l putem compara cu un pictor al Renașterii?”⁹¹

Organizată cu scopul de a prezenta numai evoluția economică și a industriei casnice a românilor, expoziția de la Brașov, nu a cuprins și obiecte ale celorlalte naționalități, dar așa cum declara George Barițiu, aceasta nu înseamnă că ea urmărește țeluri naționaliste sau șovine: „Dacă românii doresc astă-dată... a face expozițiune curat românească, aceasta nici decum nu provine din voința de a ne izola de către alte popoare conlocuitoare, ce ar mirosi a vreun egoism rău înțeles, ci această măsură ne este dictată de natura scopului, că adică voim să ne arătăm noi așa precum sîntem, fără a ne împăuna întru nimica cu ceea ce nu e al nostru; poate în aceasta dorim a observa și o oareșcare delicateță și bună cuviință către compatrioții noștri.”⁹²

Cărturarii brașoveni își vor aduce contribuția la dezvoltarea activității „Astrei” și la celelalte adunări generale, ținute pînă în 1880. Astfel, la adunarea generală de la Abrud din 16—17 august 1865⁹³, George Barițiu face un apel călduros membrilor, ca să accepte editarea unei publicații proprii, organ cultural și științific, care să înlesnească răspîndirea culturii în mase. În propunerea lui George Barițiu, se arată că publicația editată de „Astra” trebuie să sprijine preocupările cărturarilor transilvăneni pe terenul literaturii, istoriei, artelor, științelor, să aducă o contribuție la popularizarea activității „Asociațiunii transilvane”.

În dizertația sa, ținută la adunarea generală de la Abrud, George Barițiu subliniază semnificația editării unor organe de presă sub auspiciile „Astrei”, care să fundamenteze conceptul de cultură, necesitatea studierii limbii și istoriei naționale, a prețuirii de către popor a tezaurului spiritual românesc, a emancipării națiunii: „A înainta cultura? Dar mai întîi ce înțe-

⁹⁰ „Ibidem”.

⁹¹ „Ibidem”, nr. 60 din 1 august 1862, p. 3; *A doua adunare generală a Asociațiunii...*, p. 56—60.

⁹² „Ibidem”.

⁹³ „Gazeta Transilvaniei”, anul XXXIII, nr. 38 din 15 mai 1865, p. 1.

legem noi prin cultură. Vrem noi ca acest termen să fie sinonim numai cu morala unită cu știința? Sau sub cultură să înțelegem și prosperitatea materială și aceea ce se numește civilizație? Bine, dar aceste scopuri sublime nu se ajung cu un venit de 20.000 de florini! Chiar Reuniunea femeilor noastre are un capital de 26.000 florini, pentru un scop mai particular, pe care l-a înaintat într-un mod care merită recunoștință publică. O singură comună românească și anume, aceea a Brașovului, a donat între 1850—1858 peste 140.000 de florini pentru o școală și fonduri școlare.”⁹⁴

Patriotismul oamenilor de cultură din Brașov se manifestă și pe linia sprijinului material, pe care îl acordă așezămintelor culturale înființate în Transilvania, dar mai ales pentru crearea condițiilor necesare pentru ca „Astra” să-și realizeze obiectivele propuse. În acest sens relevăm faptul că Iacob Mureșianu, directorul „Gazetei Transilvania” din Brașov, donează 1 000 de franci „în favoarea culturii, literaturii juridice române și pentru cultura poporului român în ramul acesta și în lățirea cunoștințelor agronomice. Asociațiunea să emită o provocare cu acea condițiune ca acest capital să se manipuleze separat, ca Asociațiunea să emită o provocare la contribuiri mărinimoase pentru înaintarea acestui scop și să se îngrijească pentru înființarea unei Academii Române de drepturi”⁹⁴.

Propunerea lui George Barițiu ca „Astra” să editeze un organ de presă cultural-științific, făcută cu insistență în adunarea generală de la Abrud, se va realiza abia în anul 1868.⁹⁶

La 1 ianuarie 1868, apare la Brașov, sub redacția lui George Barițiu, revista „Transilvania”, organ oficial al „Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român”, ea fiind prima publicație românească cu profil enciclopedic și cu cea mai îndelungată perioadă de apariție (1868—1946).⁹⁷

Importanța apariției revistei „Transilvania”, constă în faptul că a oferit posibilitatea valorificării producțiilor științifice și literare de pe întreg teritoriul patriei noastre, fiind principala tribună de luptă a cărtu-

⁹⁴ „Ibidem.”

⁹⁵ „Transilvania”, anul I, nr. 1/1868, p. 4; Iacob Mureșianu a adus la cunoștința adunării generale ținută la Cluj în 1867 printr-o scrisoare dorința de a dona suma de 1 000 de franci.

⁹⁶ În ședința extraordinară a Comitetului „Astrei”, ținută la 15 octombrie 1867, George Barițiu este de acord să devină redactorul organului oficial de presă, care urmează să fie editat, punând și câteva condiții: a) Foaia să se tipărească la Brașov, manuscrisele să fie primite de Comitetul „Astrei” să le cenzureze și apoi să le trimită redacției de la Brașov, aranjarea materialului rămânând în grija redactorului. După o vie dezbateră, se va hotări în această ședință editarea unei reviste a „Asociațiunii” la Brașov. „Transilvania”, anul I, nr. 10/1868, p. 233.

⁹⁷ V. Netea, *George Barițiu, Viața și activitatea sa*, București, Ed. Științifică, 1966, p. 290; Ioan Holhoș, *Locul și rolul revistei „Transilvania” în cultura românească*, în *Centenarul revistei „Transilvania”*, Sibiu, Biblioteca „Astra”, 1969, p. 67—70; Ștefan Pascu, *La 150 de ani de la nașterea lui G. Barițiu* în „Steaua” anul XII, nr. 5/1962.

rarilor transilvăneni pentru desfășurarea activității cultural-naționale. Locul și rolul revistei „Transilvania” în viața culturală și națională românească, a fost reliefat încă din 1868: „Această foaie are misiunea de a se ocupa cu pertractarea de cestiuni atingătoare, de interesele materiale și spirituale ale națiunii noastre atât de zbuciumată de vitregia timpurilor”.⁹⁸

În coloanele revistei „Transilvania”, se vor publica mai ales studii de istorie și literatură națională, documente referitoare la trecutul bogat de luptă al poporului român, pentru libertate națională și dreptate, informații și date despre existența și continuitatea românilor în Ardeal, aspecte privind viața politică, economică, socială, probleme de etnografie, folclor și lingvistică.⁹⁹

Revista a oferit paginile sale cărțurilor ardeleni, nu numai pentru a cultiva studiul istoriei naționale a poporului român ci și pentru popularizarea idealurilor și aspirațiilor în vederea desăvîrșirii unității de stat, pentru ridicarea nivelului de cultură al românilor transilvăneni.²⁰⁰

O muncă neostenită va depune pentru editarea revistei, George Barițiu, prin studiile și articolele sale publicate aproape în fiecare număr despre istorie, literatură, artă, economie, cât și prin polarizarea în jurul acestei publicații a cărțurilor din Transilvania și de peste Carpați.¹⁰¹

După întemeierea „Astrei”, o primă formă de legătură a comitetului de conducere cu membrii săi, au fost colecții, aleși dintre cei mai distinși intelectuali, care aveau misiunea să adune taxele și să sprijine organizarea activității.¹⁰² Pentru Brașov rolul de collector l-a îndeplinit profesorul Ioan Lengeru.¹⁰³ Această formă de legătură a asigurat în primii ani de activitate ai „Astrei” creșterea numărului membrilor acestei organizații, strângerea regulată a taxelor de la membri, extinderea formelor de activitate în toate regiunile Transilvaniei, creșterea influenței în rîndul păturilor largi; devenind un factor deosebit de însemnat în viața culturală a Transilvaniei, „Astra” nu-și mai putea menține formele organizatorice create după întemeiere, prin așa-numiții colecțori, trebuiau găsite soluții pentru crearea în diferite ținuturi a unor comitete filiale, care să deschidă o perspectivă mai largă și o cuprindere a tuturor locuitorilor. Un prim pas pe linia adoptării noilor forme organizatorice, se face în cadrul adunării generale de la Gherla ținută în august 1868, unde Iacob Bologna propune înființarea reuniunilor ținutale pentru extinderea ac-

⁹⁸ „Transilvania”, anul I, nr. 17/1868, p. 474; revista „Transilvania”, a apărut într-un tiraj de 750 de exemplare.

⁹⁹ *Desăvîrșirea unificării Statului național român...*, p. 325.

¹⁰⁰ V. Curticăpeanu, *Mișcarea culturală românească...*, p. 84—95.

¹⁰¹ *Ibidem*.

¹⁰² „Gazeta Transilvaniei”, anul XXXI, nr. 31 din 25 aprilie 1868, p. 4; V. Curticăpeanu, *op. cit.*, p. 74—76.

¹⁰³ A. Bârseanu, *op. cit.*, p. 586.

tivității asociației și a conținutului ei.¹⁰⁴ Linia adoptată la această adunare generală de extindere a activității „Astrei“, prin înființarea reuniunilor ținutale sau a unor subcomitete în diferite părți ale Transilvaniei, este susținută nu numai de Comitet, dar și de toți cărturarii ardeleni.¹⁰⁵ În ședința Comitetului „Astrei“, din 10 iunie 1861, se dezbat raportul comisiei însărcinate cu elaborarea unui regulament pentru înființarea unor reuniuni ținutale sau subcomitete și agenturi comunale în vederea dezvoltării mai susținute a activității culturale și științifice a asociației.¹⁰⁶ Propunerea lui Iacob Bologa însoțită de Comitetul de conducere al „Astrei“, este aprobată de adunarea generală de la Șomcuța Mare, ținută la 10—11 august 1869, unde se definitivează și regulamentul cu privire la înființarea despărțământului „Asociațiunii transilvane pentru literatura și cultura poporului român“.¹⁰⁷

Pe baza hotărârilor adoptate de adunarea generală de la Șomcuța Mare, în 1870, se înființează primele despărțăminte ale „Astrei“, iar în anii următori ele vor cuprinde toate regiunile Transilvaniei. Crearea despărțământelor „Astrei“, a dus la îmbunătățirea formelor de activitate ale acestui important așezământ cultural, la intensificarea luptei pentru unirea națională a românilor, la înființarea a sute de biblioteci în comunele și satele ardeleni, care difuzau cartea românească, la inițierea unor manifestări privind educarea românilor și cultivarea idealului național. Primul despărțământ al „Astrei“ s-a înființat la Brașov, de unde a și pornit inițiativa pentru întemeierea „Asociației transilvane“. Adunarea generală a districtului Brașovului și Trei Scaune pentru constituirea despărțământului, a avut loc la 4/16 ianuarie 1870.¹⁰⁸ La această adunare de constituire a despărțământului Brașov, au participat membri ai „Astrei“

¹⁰⁴ *Raportul secretarului II ținut la adunarea generală de la Gherla, 25/13—26/14 august 1868* în „Transilvania“ anul I, nr. 17/1868, p. 474; propunerea lui Iacob Bologa este acceptată și i se cere să elaboreze un plan de activitate în acest sens, care să fie supus adunării generale viitoare.

¹⁰⁵ „Gazeta Transilvaniei“, anul XXXI, nr. 53 din 22 iulie 1868, p. 1.

¹⁰⁶ „Transilvania“, anul I, nr. 12/1868, p. 358—359; acest Regulament prevedea: a) formarea și arondarea despărțământelor cercuale în toate acele districte, comitete și scaune asupra cărora se extinde după statutele asociației teritoriul acestora... c) membri asociației se împart după ținuturi în despărțăminte, în fruntea fiecăruia fiind cite un subcomitet, iar în fruntea membrilor unei comunc, va fi o agentură; d) despărțămintele vor purta numele localității sau ținutului respectiv; e) despărțămintele au scopul de a servi ca mijloace pentru ca asociația să poată intra mai ușor în contact cu poporul, prin: 1) colecții de produse literare, materiale de tot felul și explicarea conținutului acestora; 2) înființarea pe lângă școlile populare a unor școli de pomărit și vierit, de grădinărit; 3) ținerea unor dizertații populare și învățături despre economie, industrie și comerț; 4) îndemnul poporului spre îmbrățișarea deosebitelor ramuri de industrie și comerț; „Gazeta Transilvaniei“, anul XXXII, nr. 100 din 31 decembrie 1869, p. 3—4.

¹⁰⁷ „Transilvania“, anul II, nr. 20/1869, p. 266; „Gazeta Transilvaniei“, anul XXXII, nr. 100 din 31 decembrie 1869, p. 3—4.

¹⁰⁸ „Gazeta Transilvaniei“, anul XXXIII, nr. 2 din 7 ianuarie 1870, p. 1; „Transilvania“, anul III, nr. 5/1870, p. 61.

și invitați.¹⁰⁹ După cuvîntul de deschidere rostit de Ioan Petric, s-a ales Comitetul despărțămîntului Brașov, compus din Ioan Petric, Iosif Barac, Damian Datcu, Iacob Mureșianu, I. Meșotă, Ioan Popovici, Ioan G. Ioan.¹¹⁰ Președinte al despărțămîntului Brașov a fost ales Ioan Petric, cărturar destoinic, animator al vieții culturale, care a pus mult suflet pentru dezvoltarea activității „Asociațiunii transilvane”¹¹¹. Ziarul „Gazeta Transilvaniei”, referindu-se la spiritul de muncă și de luptă al brașovenilor, pentru răspîndirea culturii în popor, pentru atragerea românilor la lupta de emancipare politică și spirituală, pentru progresul social, scria: „Spiritul comunal de a ne interesa în prima linie de binele general al poporului român... Deci să dăm mîna cu toții, cu mic cu mare, să ne interesăm pe întrecute de scopul cel înalt și deodată mîntuitor al „Asociațiunii”... ”¹¹²

În cursul anului 1880, după constituirea despărțămîntului Brașov al „Astrei”, s-au înființat agenturi comunale la Rotbav, Măieruș, Feldioara, Prejmer, etc.¹¹³ Despărțămîntul din Brașov cuprindea 57 de comune, unde se desfășura o activitate bogată culturală în rîndul țărănimii române, se difuzau ziarele și cărțile românești tipărite de „Asociațiune”, sau primite din vechea Românie, se cultiva dragostea pentru folclor, se inițiau serbări, conferințe și prelegeri, etc.¹¹⁴

Avînd o arie largă de răspîndire pe tot cuprinsul districtului Brașovului, acest despărțămînt al „Astrei” a reușit să creeze o rețea de mici centre culturale în comune, contribuind la dezvoltarea dragostei față de istoria și limba românească, punînd la dispoziția țăranilor spectacole de teatru, inițind cursuri de alfabetizare, stimulînd participarea largă a copiilor nevoiași la școli, asigurînd pregătirea a numeroși intelectuali.

Pe aceste coordonate se va desfășura activitatea despărțămîntului Brașov al „Astrei” de la înființare pînă în 1880. Un capitol important al activității acestui despărțămînt îl constituie propaganda culturală în rîndul populației românești de la sate pentru dezvoltarea interesului și cultivarea dragostei față de cunoașterea meseriilor și practicarea lor. Prin cercurile de citit, prin difuzarea cărților, dar mai ales în cadrul adunărilor se arăta necesitatea fructificării talentelor și aptitudinilor fiilor de țărani, în cadrul producției meșteșugărești, organizarea unor școli pentru învățarea meseriilor. La aceasta s-a referit și ziarul „Orientul Latin”, cînd arăta în ce mod trebuie să se desfășoare activitatea „Astrei”: „Spiritul timpului de azi se manifestă cu deosebire în două direcțiuni: direcțiunea realistă și nivelarea culturii. Cea dintîi tinde a pune societatea în bunăstare materială și în acest scop a da fiecăruia cunoștințe și îndemnuri pentru a putea trăi cît mai ușor și cît mai bine; a doua de a răspîndi

¹⁰⁹ „Ibidem”.

¹¹⁰ „Ibidem”.

¹¹¹ „Ibidem”.

¹¹² „Ibidem”.

¹¹³ „Ibidem”.

¹¹⁴ „Ibidem”.

cultura cât mai afund și cât mai lat în general în masele poporului și nu numai în unele clase ale lui. Aceste direcțiuni par a fi în fond numai una, dar în fond se deosebesc mult una de alta; alta este a introduce, a generaliza și a înainta la un popor profesiunile și meseriile și alta este a înălța toată masa poporului sau majoritatea lui la un anumit grad de cultură, de lumină. Amîndouă direcțiunile se operează prin școală, dar alta este școala și instrucțiunea reală, alta pentru cultura generală. Deci „Asociațiunea” are scop să lucreze și să aplice mijloace de care dispune, în prima linie pentru lățirea științelor reale, învățarea și înaintarea profesiunilor și a meseriilor și pe linia a doua pentru generalizarea culturii în masele poporului român”.¹¹⁵

Dintr-o dare de seamă a subcomitetului din Brașov, ținută la o adunare generală al despărțămîntului I al „Astrei” în anul 1876, se arăta contribuția lui Bartolomeu Baiulescu la înființarea „Reuniunii sodalilor români”, creată tocmai în scopul instruirii și educării meseriașilor români, ecoul înființării acestei „Reuniuni” și interesul manifestat de cărturarii de la sate pentru a trimite copiii să învețe o meserie.¹¹⁶

În despărțămîntul Brașov al „Astrei”, în această perioadă au luat ființă primele biblioteci la sate, denumite și biblioteci populare, care vor aduce un aport mai ales la răspîndirea literaturii românești, la ridicarea nivelului de cunoaștere a țărănimii.¹¹⁷

O însemnată contribuție a adus-o Brașovul și la dezvoltarea bibliotecii centrale a „Astrei” de la Sibiu, care timp de o jumătate de secol a fost biblioteca națională a românilor transilvăneni. Bogatul fond de cărți al Bibliotecii centrale a „Astrei” de la Sibiu, a provenit și din donațiile unor brașoveni; printre acestea se află fondurile provenite de la George Barițiu, Ioan Pușcariu și Andrei Bărseanu și alții. Multe din operele de valoare editate la Brașov, se află în fondul Bibliotecii „Astra” din Sibiu și această demonstrează legăturile stabilite între cele două mari centre de cultură ale Transilvaniei.¹¹⁸

La adunarea generală din noiembrie 1870 a despărțămîntului Brașov al „Astrei”, la Săcele, s-a propus înființarea unei Școli române de țesături de lînă și bumbac în această vatră a meșteșugului casnic românesc, propunere primită cu entuziasm.¹¹⁹ Diamandi Manole în discursul său

¹¹⁵ „Orientul Latin”, anul I, nr. 24 din 19 iunie 1874, p. 1—2.

¹¹⁶ „Transilvania”, anul IX, nr. 5/1876, p. 57.

¹¹⁷ V. Curticăpeanu, *op. cit.*, p. 109—116; *Din Istoria Transilvaniei*, vol. II, București, Ed. Acad. R.P.R., 1961, p. 404—405; Ion Mușlea, *Contribuții la cunoașterea bibliotecilor românești ale orașelor din Transilvania pînă la unire*, Cluj, 1935, p. 10—11; Elena Dunăreanu, *Bibliotecari ai „Astrei”, publiciști*, în *Cente-narul revistei „Transilvania”*, Sibiu, Biblioteca „Astra”, 1969, p. 29—36.

¹¹⁸ „Ibidem.”

¹¹⁹ „Gazeta Transilvaniei”, anul XLIII, nr. 89 din 6/18 noiembrie 1880, p. 1; Statutul acestei școli va fi prezentat în cadrul adunării generale al despărțămîn-

arăta ce neajunsuri survin industriei casnice românești, datorită faptului că nu sînt pregătiți meseriași români și nu există școli speciale, destinate acestei ramuri.

Pentru Brașov, pentru viața culturală a acestui oraș, activitatea despărțămîntului „Astra” a însemnat un focar de cultură pentru populația românească, un mijloc eficient de instruire și educare, de înfăptuire a năzuințelor de luptă națională.

tului „Astrei”, ținută la Brașov în 1882. Tot la această adunare s-a hotărît ca Andrei Bârseanu să studieze ținutul Brașovului din punct de vedere economic, etnografic, intelectual. S-a ales un comitet pentru ridicarea monumentului lui Andrei Mureșianu, președintele acestui comitet fiind ales Diamandi Manole.